دایکوباوکانی هێژا،

بنەمای بەرنامەڕێژی وانەکان، لەسەر کتێبی «پلانی فێرکاری بۆ فێرگەی بنەڕەتی» دامەزراوە، لە کاتی خۆیدا لە لایەن وەزارەتی پەروەردەی حکومەتی کوردستانەوە سەلمێنراوە و بە کەمێک هەموارکردنەوە بەتایبەت لە وانەی ماتماتیک «بیرکاری» دا. کتێبەکانی مەنهەج وەک هۆکاری فێرکردن لەپاڵ هۆکاری دیکەدا، بەرەو ئامانج دێنە بەکارهێنان. بنەماکانی پلانی فێرکاری دەبنە سەرچاوە بۆ وەرگرتنی پلانی فێرگە، لەویشەوە بۆ پلانی کاری ساڵ. لە ئێستادا هەندێک وانە تێکەڵی کاری ڕۆژانە دەبن بۆیە وردەکاری پلانی فێرگەیان تێدا نیە.
فەرموو لەگەڵ تەواوی پلانەکان دێتە خزمەتتان.

بەشی چوارەم

وانە

1- دین و فەلسەفە
2- زمانی کوردی
3- جڤاتناسی (کۆمەڵناسی)
4- وەرزش
5- هونەر و دەستڕەنگینی
6- سروشتناسی
7-ماڵداری ئابووری
8- ئینگلیزی و زمانەکانی دیکە
9- ژینگە
10- ماتماتیک و ئەندازە

1- دین و فەلسەفە

لە بەراییەکانی مێژووی مرۆڤایەتیەوە، شەیدابوون بەدوای پرسیارە سەرەکی و ئاڵۆزەکانی بووندا هەردەم نیگەرانی بۆ مرۆڤ دروست کردووە. هەر بۆیە بۆ ڕاڤە کردنی ئەم پرسە ئاڵۆزانە مرۆڤ شەیدای وەڵامێکی ئاسوودەبەخش بووە.

لەم ئەرکە سەختەدا، دین و فەلسەفە، وەڵامدەرەوەی ئەو نیگەرانیە بوون، دین وەک هێزێکی ئەپستراک (موجەڕەد) ی خوداکرد - لەو دینانەی بڕوایان بە هەبوونی خودا هەیە - وەک هێزێکی سروشتکرد - لەو دینانەی بڕوایان بەهێزی سروشت هەیە - پەناگەیەکی ئارامی بۆ مرۆڤ خوڵقاندوە و دەروونی ئاسوودە کردووە. دین بە مانا لاتینیەکەی واتای ((پابەندبوون)) دەدات. ئەم پابەندبوونە بە دەستەڵاتێکەوەیە کە لە هزری خودی مرۆڤدایە، هێندە تەواوکۆ و گشتگرە، تەنانەت خودی مرۆڤەکە دەبێتە پابەندی ئەو هێزە و دەکەوێتە ژێر ڕکێفی ئەو دەستەڵاتەوە، ئیدی دەبێت پەیڕەوی ڕێساکانی ئەو هێزە گشتگیرە بکات.

لە پاڵ هزری دیندا، میتۆلۆژیا/ ئەفسانەش ڕێبازێکی هزری بووە کە مرۆڤ خۆی دایڕشتووە بۆ شرۆڤەی بوون و ژیان و ڕاڤەی هێزە سروشتیە کاولکەرەکان. مێژووی دین و ئەفسانە نێزیکەی هاوتەمەنن.

لە پاڵ ڕاڤەی دینی بۆ بوون و ژیان، ڕاڤەی فەلسەفیانەش هەیە کە مرۆڤ وەک پەناگەیەک لە سایەدا بە دوای ئاسوودەیی هزریدا دەگەڕێت. خودی فەلسەفەش گەڕانە بە دوای وەڵامی پرسیاری بووندا، لەو گەڕانەشدا سەرقاڵی پرسەکانی ڕەوشت و دادپەروەری و جوانناسیە.

گرنگی خوێندنی دین و فەلسەفە

منداڵ دەبێت، پەناگەیەکی دەروونی هەبێت لە ساتە سەخت و ئاڵۆزەکاندا بتوانێت پەنای بۆ بەرێت. هەروەها لە ڕێگەی خوێندنی زانیاری دین و فەلسەفەوە منداڵ بە بەهاکانی ڕەوایەتی، دادپەروەری جوانناسی، ڕاستگۆیی، یەکسانی و ڕێز، ئاشنا دەکرێن و بە دوای ماناکانی بووندا دەگەڕێن. یان تێگەیشتنیان بۆ چەمکی بوون دەبێت.

زانیاری دەربارەی دینەکانی ناو وەڵات و دینەکانی جیهان

دینەکانی ناو وەڵات

هەرچەندە کوردستان وەڵاتێکی فرەدین و فرەمەزهەبە، بەڵام زۆربەی خەڵکی کوردستان موسڵمانن. لەبەر ئەم هۆیە دەبێت، دینی ئیسلام – بە ئاینزا (مەزهەب) کانییەوە - بە شێوەیەکی گشتی لە قۆناخی بنەڕەتیدا، لە هەر سێ بەشەقۆناخەکەدا بخوێنرێت. لەگەڵ دینی ئیسلامدا دەبێت، دینی مەسیحی و ئاینزاکانی، دینی ئێزدی، کاکەیی ... هتد بخوێنرێن.

ئیسلام و ئاینزاکانی: سونە مەزهەبی زۆرینەی موسڵمانانە، هەر چوار مەزهەبەکەی سونە، حەنەفی، شافعی، حەنبەلی و مالیکی. شیعە: مەزهەبی شیعە گەورەترین کەمینەی مەزهەبین لە دوای سونە. بۆیە زۆر گرنگە،

زانیاری دەربارەی مەزهەبی شیعە و هەر دوانزە ئیمامەکەی شیعە بخوێندرێت. هەروەها زانیاری دەربارەی قورئان و حەدیس و شەریعەت و نوێژ و ڕۆژوو و زەکات و حەج کردن.

بڕوا دینیەکانی دیکەی کوردستان، وەک کاکەیی و حەقە ((ئەهلی حەق))، زەردەشتی . هەروەها زانیاری دەربارەی تەریقەتەکان، وەک قادری، نەقشبەندی، سۆفی. هەروەها شار و مەزار و شوێنە دینیە پیرۆزەکانی هەر دین، مەزهەب، تەریقەت، بڕوایەک لە کوردستاندایە دەبێت زانیاری لە بارەیانەوە بدرێت بە فێرخوازان.

دینەکانی جیهان

لە ڕۆژگاری ئەمڕۆدا، هاتوچۆ و سەفەر کردن بۆ وەڵاتانی دیکە کارێکی ئاسانە، تێکەڵاوی مرۆڤەکان لە گشت زمان و نەتەوە و دینێک، لە چاو ڕابووردودا زۆر زۆرترە. کوردستانیش وەک بەشێکی دانەبڕاو لە جیهان، بەهۆی ئەو گۆڕانکاری و پێشڤەچوونەوە لە دوای ساڵی 2003 وە بەخۆوەی بینیوە، پەیوەندییەکی زۆر بەرچاوی لەگەڵ جیهاندا هەیە، هەر بۆ نموونە دوو فڕگەی نێودەوڵەتی لە کوردستاندا لە هەولێر و سلێمانی کاران و ڕۆژانە بە دەیان گەشتیاری بیانی دێنە کوردستان. ئەم کەسانە دین و بڕوای جۆراوجۆریان هەیە. هەروەها لە داهاتوودا گەشتیار (تۆریست) ڕوو دەکەنە کوردستان. بۆیە زۆر گرنگە زانیاری دەربارەی دینەکانی جیهان و بیروباوەڕە جۆراوجۆرەکان لە قۆناخی بنەڕەتیدا بدرێتە فێرخواز.

جگە لە سێ دینە ئیبراهیمیکەی جوولەکایەتی، مەسیحایەت و ئیسلام، دینی دیکەی جیهانی زۆرن بۆ نموونە هیندۆس، بودیزم، ڤۆدۆ، کۆنفۆشیزم و تاو. مرۆڤ دەبێ زانیاری دەربارەیان هەبێت.

ئامانجەکانی خوێندنی وانەی دین و فەلسەفە

ئامانج لە خوێندنی دین

- ئاشنابوونە بە دین و بیروباوەڕەکانی ناوخۆی وەڵات و جیهان.
- ئاشنابوونە بە بەهای سەرەکیی دین، وەک ڕەوایەتی، دادپەروەری، یەکسانی نێوان مرۆڤایەتی.
- ئاشنابوونە بە شێوازی بیر کردنەوە لە بوون و ژیان.

بابەتە سەرەکیەکانی وانەی دین

- دینی ئیسلام، قورئان، فەرموودەکان، ئەرکەکانی ئیسلام، مزگەوت
- دین و بڕوا و مەزهەبەکانی دیکەی ناوخۆ و جیهان

ئەو بابەتە دینیانەی لە بەشەقۆناخی 1 تا 3 دا دەخوێنرێت.

- جەژن و ڕۆژە گرنگەکانی ئیسلام.
- زانیاری دەربارەی ئیسلام ((مانا و مەبەست))
- زانیاری دەربارەی قورئان، کتێبی پیرۆزی موسڵمانان.
- زانیاری دەربارەی ئەرکەکان، شایەتمان، نوێژ، ڕۆژوو زەکات و حەج.

بابەتی دینی بۆ بەشەقۆناخی 4 تا 6

- چیرۆک و بەسەرهاتەکانی ناو قورئان.
- پەیوەندی ئیسلام بە دینەکانی دیکەوە.
- مەزهەبە جوداکانی ئیسلام (سونە و شیعە)
- دینەکانی دیکەی ناو وەڵات.
- دینەکانی جیهان، بەگشتی.

بابەتی دینی بۆ بەشەقۆناخی 7 تا 9

- مێژووی دینی ئیسلام، بەکورتی.
- جیاوازی نێوان مەزهەبەکان، شیعە و سونە و وەهابی.
- مەزهەبەکانی سوننە حەنەفی، شافعی، حەنبەلی و مالیکی.
- باوەڕەکانی دیکەی ناو کوردستان، ئێزدی، کاکەیی، حەقە.
- تەریقەتەکانی ناو کوردستان، قادری، نەقشبەندی و سۆفی.
- دینەکانی جیهان، ناوی کتێبە پیرۆزەکانیان.
- باوەڕەکانی جیهان، ناوی ڕێبەر و پێشەواکانیان.

ئامانج لە خوێندنی فەلسەفە

- ئاشنا کردنی منداڵ بە بیر کردنەوە و ڕامان
- ئاشنا کردنیان بە بیر و هزری جۆراوجۆر
- ڕامان لە بوون و ژیان
- تێگەیشتن لە پەیوەندیە مرۆڤایەتییەکان.

بابەتەکانی فەلسەفە

- ڕامان و هزر
- پەیوەندیە مرۆڤیەکان: دادپەروەری، ڕەوایەتی و یەکسانی
- جوانناسی: زانیاری دین و فەلسەفە، وەک گشت زانیارییەکانی دیکە، لە قۆناخی بنەڕەتیدا، دەبێت دابەشی سێ بەشەقۆناخ بکرێت.

بابەتی فەلسەفە بۆ بەشەقۆناخی 1 تا 3

بە تایبەتی لە پۆلی 3 دا پرسیارە سادە و ساکارەکانی فەلسەفە
- خۆناسین ((بۆ نموونە تۆ کێیت؟)) بیر کردنەوە لە خودی خۆت.
- کەسانی دیکە ((کێت خۆشدەوێت؟)) بیر کردنەوە لە کەسانی دەوروبەرت.

بابەتی فەلسەفی بۆ قۆناخی 4 تا 6

- پەیوەندیە مرۆڤیەکان، دادپەروەری، ڕەوایەتی، یەکسانی.
- پەیوەندی خود، بە تاکێکی دیکەوە.
- هزرە سەرەتاییەکان ((بوون))

بابەتەکانی فەلسەفە بۆ قۆناخی 7 تا 9

- تێگەیشتن لە ئازادی
- ناسینی ڕێبازەکانی فەلسەفە
- ڕامان و بیر کردنەوە
- گرێدانی هزری فەلسەفی بە ژیانی ڕۆژانەوە.
- بینینی بابەتەکان لە ڕەهەندی جیاوازەوە.
- فێربوونی دیالۆگ
- بەڵگە هێنانەوە و سەلماندنی بیروبۆچوونەکان
- تێگەیشتنی لە بەها و نۆرمەکان
- ئەرک و ماف

بەکورتی

ئامانج لە خوێندنی دین و فەلسەفە، ئاشنا کردنی فێرخوازە بە ڕەهەندەکانی بیر کردنەوە و دونیابینی. تێگەیشتنە لە هۆی شەیدابوونی مرۆڤ، بەدوای نهێنیەکانی بوون و ژیاندا. ئاشنا کردنی فێرخوازە بە ڕەوشت و مۆراڵ و پەیوەندیە مرۆڤیەکان، وەک دادپەروەری، ڕەوایەتی، یەکسانی و ڕاستگۆیی، هەروەها پەروەردەکردنی هەستی جوانناسی.

2- زمانی کوردی

ڕێزمان و ئەدەب

زمانی کوردی، زمانی نەتەوەیەکی 30 تا 40 ملیۆن کەسە. بۆیە دەبێت هەردەم وەک زمانێکی زیندوو بەرێزەوە تێی بڕوانرێت، زمانی کوردی یەکێکە لە زمانە ئێرانیەکان، ئەویش لە زمانە هیند و ئەورووپایەکانە،

نووسین بە زمانی کوردی، بەشێوەیەکی نێزیک لە زمانی ئەم سەردەمە، شیعرەکانی ئەحمەدی خانیە کە زیاد لە 300 ساڵ لەمەوبەر نووسراوەتەوە. لە باشووری کوردستان لە زەمانی میرنیشینی بابانەوە بووەتە زمانی ئەدەب و حوکمڕانی.

ئامانج لە خوێندنی زمانی کوردی

زمانی کوردی، زمانی ڕەسمی کوردستانە، بۆیە دەبێت، لە گشت قۆناخەکانی خوێندن، بە تایبەتی لە قۆناخی بنەڕەتیدا، هەردوو بەشە سەرەکیەکەی زمان، ڕێزمان و ئەدەب، بە هەردوو شێوازی تیۆری و پراکتیکی بخوێنرێت.

ئامانجە گشتییەکان لە خوێندنی زمانی کوردی

ئامانج لە خوێندنی زمانی کوردی، پەرەپێدانی توانای نووسین، خوێندنەوە و دەربڕینی فێرخوازە. لە نۆ 9 ساڵی قۆناخی بنەڕەتیدا دەبێت هێندە زانیاری دەربارەی ڕێزمان و ڕێنووسی کوردی، چەمک و وشە و پەیف، فێری فێرخواز بکرێت کە بتوانێت بە تەواوی ڕا و بۆچوون و تێگەیشتنی خۆی چ لە وانەکان، چ لە بابەتەکانی دیکە بەگشتی، بە نووسین و بە گوتن دەرببڕێت. لەو ڕوانگەیەی پەیوەندییەکی بەتین لە نێوان توانای زمانی و توانای هزریدا هەیە، زۆر گرنگە لە قۆناخی بنەڕەتیدا فێرخواز هێندە توانا لە زمانی کوردیدا پەیدا بکات کە بتوانێت بیر کردنەوە و بۆچوونە هزرییەکانی لە فۆرمی تێکستدا بە نووسین دەرببڕێت. لەو ڕێگەیەوە پەیوەندیە مرۆڤایەتیەکانی لە نێو جڤاتدا پتەوتر بکات.

ئامانجی تایبەتی لە خوێندنی زمانی کوردی

ئامانجی تایبەتی لە خوێندنی زمانی کوردی، زیندوو هێشتنەوەی زمان و فەرهەنگ و مێژووی کورد و کوردستانە. زیندوو هێشتنەوەی زمانی کوردی، مانای زیندوومانەوەی نەتەوەی کوردە. هەروەها گەیاندنی هزر و فەرهەنگ و شێوازی ژیانی تایبەتی دنیابینی کوردە، بە نەوەکانی ئایەندە.

لەو ڕوانگەیەی پەیوەندییەکی بەتین لە نێوان، زمان و هزردا هەیە، زۆر گرنگە فێرخواز لە قۆناخی بنەڕەتیدا هێندە توانا و شارەزایی لە زمانی کوردیدا پەیدا بکات تا بتوانێت بیر و بۆچوونەکانی خۆی لە فۆرمی نووسیندا دەرببڕیت. ئەم کارە بۆ پتەو کردنی پەیوەندی مرۆڤایەتی، نێوان فێرخواز و کۆمەڵ، گرنگە.

شێوازی کار کردن لە وانەی زمانی کوردیدا

زمانی کوردی لە دوو بەشی سەرەکی، ڕێزمان و ئەدەب پێک دێت. دەبێت فێرخواز بە پیتەکانی ئەلفوبێی کوردی ئاشنا بێت، فێری دەربڕینی دەنگەکان بێت، جیاوازی لە نێوان بزوێن و نەبزوێنەکان بکات. هەروەها جیاوازی لە نێوان پیتی گران و ئاساندا، وەک ڕ/ ر ، ڵ/ ل ئەوانی دیکەدا بکات. دەبێت بە ڕێساکانی ڕێزمانی کوردی ئاشنا بکرێت و لە ڕێگەی ئەدەبی کوردیشەوە بە دەقە نووسراوەکان، ئاشنا ببێت. لە میانەی خوێندنی مێژووی ئەدەبی کوردی بە گۆڕانکارییەکانی ناو کۆمەڵ و شێوازی بیر کردنەوە و ئاستی فەرهەنگی نەتەوە، ئاشنا ببێت. خوێندنی زمان و ئەدەبی کوردی دەبێت، ببێتە هۆکارێک بۆ بەهێز کردنی توانای دەربڕینی فێرخواز، چ بە گوتن، چ بە نووسین.

بابەتەکانی خوێندنی زمانی کوردی بۆ بەشەقۆناخەکان

بۆ هەر سێ بەشەقۆناخەکە بە شێوەیەکی گشتی دەبێت وانەکانی زمان بەگشتی و وانەی زمانی کوردی بە چوار شێواز بگوترێتەوە.

- **بیستن و گوتن**

شێوازی بیستن و گوتن کاریگەرترین شێوازە بۆ فێربوونی زمان بۆ گشت قۆناخەکان، بە تایبەتی لە سەرەتای قۆناخی بنەڕەتیدا، بەشەقۆناخی 1 تا 3 لە ڕێگەی بیستنەوە گوێ بە پەیف و دەنگەکان ئاشنا دەبێت و لە مێشکدا دەچەسپێن. لە ڕێگەی گوتنەوە ڕاهێنان بە زمان دەکرێت تا بتوانیت پەیف و دەنگەکان دووبارە بکاتەوە ((لاسایی کردنەوە)).

دەبێت، مامۆستا تێکست بۆ فێرخوازان بخوێنێتەوە، دەنگەکان بە ڕەوانی دەردەبڕێت. لەگەڵ ڕووداوەکانی ناو دەقەکاندا دەنگی خۆی بگۆڕێت، لەگەڵ هەرخاڵ و کۆمایەکدا هەناسەکان بەش بکات (وچان).

- **خوێندنەوە و نووسین:** لە شێوازی خوێندنەوە و نووسیندا، دەبێت لە پێشدا منداڵ بتوانێت فێری خوێندنەوە بێت، واتە پیتەکان بە بینین دەرک بکات و بە دەنگیش دەریان ببڕێت. واتە بتوانێت پیتەکان بە دەنگ بەرجەستە بکات.

- **ڕێزمان:** گەرچی هەر لە سەرەتاوە دەبێت، زانیاری زۆر سادە سەبارەت بە ڕێزمان بدرێت بە فێرخواز. بەڵام لە بەشەقۆناخی 4 تا 6 دا دەبێت، فێرخواز بەشە سەرەکی و سادەکانی ڕێزمان وەک وشە، کردار، بکەر، ئاوەڵناو، ئاوەڵکردار و ئامرازەکانی پەیوەندی و...هتد ئاشنا بکرێت.

- **ئەدەب و فەرهەنگ**

خوێندن و ئاشنا بوونی فێرخواز بە ئەدەبی نەتەوە، دەبێتە هۆی پتەو کردن و پەیوەست بوونی پەیوەندی (ڕۆحی) گیانی، بە نەتەوە و نیشتمانەوە. هەروەها دەبێتە بنەمای تێگەیشتنی فێرخواز لە دنیابینی و هزری و مێژووی نەتەوەکەی، دیسان هەر لە ڕێگەی ئەدەبەوە، فێرخواز لە فەرهەنگ و پەیوەندیە جڤاکی و چینایەتیەکانیش حاڵی دەبێت. بابەتە فەرهەنگییەکان، وەک داستان، ئەفسانە، چیرۆک، پەندی پێشینان و گۆرانی فۆلکلۆری، بابەتگەلێکی بە پێزن بۆ فێربوونی زمان لە قۆناخی بنەڕەتیدا. بە تایبەتی لە بەشەقۆناخی 1 تا 3 . زیاتر قووڵبوونەوە لە بابەتە ئەدەبییەکانی پەیوەندیدار بە مێژوو، سیاسەت و کێشە جڤاکییەکان، لە بەشەقۆناخی 7 تا 9 دا زۆر گرنگە.

بابەتەکانی وانەی کوردی بۆ بەشەقۆناخی 1 تا 3

- دەبێت منداڵ پیتەکان بناسێت ((ئەلفوبێ))
- دەبێت منداڵ، دەنگی پیتەکان فێر بێت ((دەنگەکان))
- لاسای کردنەوە، گوتنەوەی پیتەکان
- گوێگرتن و بیستنی چیرۆکی فۆلکلۆری، داستان و ئەفسانەی سادە و خۆشیهێن.
- گەمە و گۆرانی فۆلکلۆری بۆ منداڵ،
- فێربوونی نووسین (نووسینی وشەی سادە) لە کۆتایی بەشەقۆناخەکەدا.

بابەتەکانی وانەی کوردی بۆ بەشەقۆناخی 4 تا 6

- نووسین و خوێندنەوە
- سەرەتا سادە و بنەڕەتیەکانی ڕێزمان
- تێکست و شیعری منداڵان (ئەوانەی بۆ منداڵ نووسراون)
- خوێندنەوەی کتێبی منداڵان (بابەتی دەرەکی) لە پاڵ کتێبی بڕیاردراوی وانەکە
- گێڕانەوە/ باس کردنی تێکست و ناوەڕۆکی وانەکان (بە گوتن/ زارەکی)
- ئامادەکردن و نووسینی تێکستی کورت ((دارشتن))

بابەتەکانی وانەی کوردی بۆ بەشەقۆناخی 7 تا 9

- قووڵبوونەوە لە خوێندنەوە و نووسیندا.
- قووڵبوونەوە لە بابەتەکانی ڕێزمان بەگشتی.
- خوێندنەوەی تێکستی ئەدەبی سەنگین.
- خوێندنەوەی ئەدەبی کلاسیکی کوردی.
- خوێندنی زاراوە ئەدەبیەکانی دیکە، وەک ڕۆمان، چیرۆک، پەخشان و پەندی پێشینان.

- خوێندنی مێژووی ڕۆژنامە و ڕۆژنامەوانی کوردی.
- ئامادەکردنی ڕاپۆرت و پەخشان و داڕشتن لەسەر ئەدەبی کوردی.
- مێژووی زمانی کوردی، پەیوەستی مێژوویی لەگەڵ زمانەکانی دیکە، هیند و ئۆروپی و زمانە ئێرانیەکان.
- ئاشنا بوون و خوێندنی دیالێکتەکانی زمانی کوردی.

بە کورتی

ئاشنا کردنی فێرخواز، بە ڕێزمان و ساختاری زمان و ئەدەبی کوردی، لە قۆناخی بنەڕەتی، ئەرکی فێرگە و پلانی فێرکارییە. فێرخواز دوای ئەم قۆناخە دەبێت هێندە توانا و شارەزایی لە زمانی کوردیدا هەبێت لە تێکست و چیرۆک، ڕۆمان، شیعر، پەخشان و ڕۆژنامە و گۆڤارەکان تێبگات و بتوانێت چ بەگوتن و چ بە نووسین بۆچوونەکانی، هەست و هزر و بیر کردنەوە خۆی دەرببڕێت. هێندەش پاشخان و بنەمای زمانیی هەبێت تا بتوانێت درێژە بە خوێندنی قۆناخی ئامادەیی بدات.

3- جڤاتناسی (کۆمەڵناسی)

ئامانجی وانەی جڤاتناسی

بابەتی جڤاتناسی وانەیەکی سەرەکییە، پلانی فێرکاری دەبێت گرنگی زۆر تایبەت بەم وانەیە بدات. فێرخواز وەک ئەندامێکی کۆمەڵ، چۆن مافی هەیە، ئەرکیشی لەسەر شانە. لە وانەی جڤاتناسیدا دەبێت فێرخواز شارەزای هەم ئەرک و هەم مافی خۆی (مرۆڤ) بێت. منداڵ دەبێت، لە قۆناخی بنەڕەتیدا هێندە زانیاری گشتی دەربارەی کۆمەڵەکەی خۆی، پەیوەندیی جڤاکی و مرۆڤایەتییەکان وەربگرێت تا پاش ئەم قۆناخە وەک وەڵاتیەک ئەرک و مافەکانی خۆی بەرانبەر کۆمەڵ و نیشتمان بزانێت.

قۆناخی بنەڕەتی دەبێت هێندە زانیاری، دەربارەی مافەکانی مرۆڤ و مافی وەڵاتیبوونی سیستەم و جڤاتی دیمۆکرات بدات منداڵ، تا بۆ وەڵاتیبوون ئامادە بێت و ئاشنای ئەرک و مافەکانی خۆی بێت.

هەرسێ کوچکەی ژینگەناسی (ئێکۆلۆژی)، ئابووڕناسی، تەکنەلۆژی. کاریگەریی زۆریان لەسەر بونیادی جڤات و پەیوەندیی جڤاکی هەیە، بۆیە گرنگە بنەمای زانستیی ئەم سێ کوچکەیە، لە وانەی جڤاتناسیدا ڕەنگ بداتەوە.

ئامانجە گشتیەکان

ئامانج لە خوێندنی جڤاتناسی:

- ئاشنا کردنی فێرخوازە هەم بە جڤاتی خۆی و هەم بە جڤاتی جیهانی.
- فێرخواز دەبێت کەسێک بێت پرسیاری ڕەخنەگرانەی بەرانبەر پەیوەندیی جڤاکی هەبێت و ئامادەی هەڵسەنگاندن بێت. لە ڕێگەی وانەی جڤاتناسیەوە، دەبێت فێرخواز توانای دەرک کردنی پەیوەندیی جڤاکی و چینایەتی. ەکانی هەبێت. بە چاوی ڕەخنە و هزری پرسیار کردنەوە لێیان بڕوانێت. لە کۆتاشدا بتوانێت لە پەیوەندیە ئابووری و ڕامیارییەکان بگات و ڕاڤەیان بکات.

ئامانجە تایبەتیەکان

ئامانج لە خوێندنی وانەی جڤاتناسی

- ئاشنا کردنی فێرخواز بە جڤات و پەیوەندیی جڤاکیی هەم ئێستا و هەم ڕابوردوو.
- ئاشنا کردنی منداڵ بە سروشتی و جیۆگرافیای وەڵاتەکەی خۆی و جیهان.
- ئاشنا کردنی فێرخواز بە مێژووی نەتەوە و جیهان.
- ئامادەکردنی فێرخواز بۆ تێگەیشتن لە پەیوەندیی ئابووری و ڕامیاری.
- واڵا کردنی دەروازەی زانیاری بەرووی فێرخوازدا، تا بتوانێت لە ئایەندەدا لەو بابەتانە قووڵبێتەوە.
- ئامادەکردنی کەسێکە،کە لە ڕێسا و پەیوەندیەکانی ناو کۆمەڵ بگات و بەپرنسیپەکانی دیمۆکراتی و جڤاتی (مەدەنی) شارستانی ڕابهێنرێت و پەیرەوییان بکات.
- ئاشنابوون و ناسینی فەرهەنگ، پەیوەندی جڤاکی و مێژووی گەلانی دیکە (گەلانی دەراوسێ و جیهان بەگشتی).

شێوازی دارشتنی بابەتەکانی وانەی جڤاتناسی

جڤاتناسی لە سێ بابەتی سەرەکی پێکدێت، جیۆگرافیا، مێژوو، جڤاتناسی. ئەم بابەتانە لە بەشەقۆناخی 1 تا 3 دا تێکەڵاو دەکرێت و لە بەشەقۆناخی 4 تا 6 دا لەیەک جودا دەبنەوە.

لە بەشەقۆناخی 7 تا 9 دا بابەتەکان دەچنە ئاستێکی سەختتر و بەرینتر. گشت بابەتەکانی مافی مرۆڤ، ئەرکەکانی وەڵاتی بوون، پەیوەندیی جڤاکی و مێژووییەکان، قۆناخە گرنگ و سەختەکانی مێژووی نەتەوە، ئاشنا بوون لەگەڵ جیۆگرافیای وەڵاتدا، دەگرێتەوە.

وانەی جڤاتناسی بۆ بەشەقۆناخی 1 تا 3

وەک گوتمان لەم بەشەقۆناخەدا، بابەتەکان تێکەڵ دەبن و گشت بابەتەکان بەیەکەوە دەخوێنرێن، باس دەکرێن، ناو دەنرێن جڤاتناسی. زۆرتر باس کردن و خوێندن و نیشاندانە، ناوی کوردستان، ڕەنگی ئاڵا، نەخشەی کوردستان و ناوی شارەکان، ناوی ڕوبار و چیا، ناوی وەڵاتانی دەراوسێ، ژمارە و ناوی وەرز و مانگ، هەفتە و ڕۆژی ساڵ. کەش و هەوای کوردستان.

لە جڤاتناسیدا، وێنەی پۆشاکی کوردیی گشت ناوچەکان. سەردانی مۆزەخانەی ((ئیتنۆگرافی)) بۆ دیتنی کەلوپەلی کۆن و نوێی ناوماڵ. باسی پێکهاتەی خێزان و خزمایەتی: ناوی خزمان لە دایکەوە و خزمان لە باوکەوە. نیشانی وێنەی کۆنی شارەکان، کەسانی ناوداری سیاسی، ناساندنی حکوومەت و بەرێوەبەرایەتی شارەکان ((ئوستانداری-پارێزگەکان))، بەرێوەبەرایەتی شارۆچکەکان ((قەزا و ناحیەکان)). دەستەڵات و کارەکانی سەرۆکی کوردستان، سەرۆکی حکوومەت، سەرۆکی پەرلەمان، ئوستاندار، شاردار... ناساندنی کاری پۆلیس و دادگە، پێشمەرگە. تیپەکانی ئاگر کوژاندنەوە، دوکتۆر و گشت پیشەکانی دیکە.

له بەشی مێژوودا، ناساندنی ئیمپراتۆریەتی ماد، زەردەشت و ئاینەکەی (وەک بابەتێکی مێژوویی، چونکە له ئایندا به درێژی باسکراوە). جەژنی نەورۆز، بۆچی کورد یادی نەورۆز دەکاتەوە. میرنیشینەکان، کۆماری کوردستان له مەهاباد 1946، بەیانی 11ی مارس، ئەنفال و ڕاپەڕین.

بابەتەکانی خوێندن بۆ بەشەقۆناخی 4 تا 6

- جیۆگرافیا: خوێندنی جیۆگرافیای کوردستان، باشووری کوردستان و گشت کوردستان. خوێندنی جیۆگرافیای وەڵاتانی دەراوسێ (عێراق، ئێران، تورکیا و سوریا) خوێندنی جیۆگرافیای ڕۆژهەڵاتی ناڤین. ناوی وەڵاتەکان، کەش و هەوایان. کیشوەرەکان (پێنج کیشوەرەکە).
- مێژوو: خوێندنی مێژووی کورد، له مادەکانەوە تا میرنشینی بابان. خوێندنی مێژووی ڕۆژهەڵاتی ناوین. (بەشێوەیەکی گشتی) فیرعەونەکان، بابل و سۆمەر، فارسەکان، عەرەب و ئیسلام، ڕۆمان و هاتنیان بۆ ڕۆژهەڵات و بەتایبەتی بۆ کوردستان. تورکە مەغۆلەکان، تورکی عوسمانی تا دامەزراندنی دەوڵەتی عێراق.
- جڤاتناسی: سەرەتا و مێژووی پەیدابوونی خێزان و پێکهێنانی خێزان، پێکهاتنی گەل و نەتەوە. پەیدابوونی کشتوکاڵ، دواتر پەیدابوونی شار ((شارستانەتی)) بەهۆی کشتوکاڵەوە ((دێی چەرموو، وەک یەکەم دێی کشتوکاڵی ڕۆژهەڵاتی ناوین)) شانەدەر و هەزارمێرد، وەک یەکەم کۆبوونەوەی خەڵک ((جڤاتی سەرەتایی)). پەیوەندی جڤاکیی کوردستان، خێڵ، و کۆچەر، پەیوەندی جڤاکییەکانی گەلانی نێوخۆ و دەراوسێ، کورد، فارس و عەرەب، تورک و تورکەمەن، ئازەر و ئەرمەن، کلۆئاشوور و ... هتد.

بابەتەکانی خوێندن بۆن بەشەقۆناخی 7 تا 9

- جیۆگرافیا: جیۆگرافیای کوردستان، به درێژی، جیۆگرافیای ئابووری و دانیشتوان، بەرهەمی کشتوکاڵ له کوردستاندا. سەرچاوەکانی ئاو و وزە، نەوت و گاز. تیۆری دابەشبوون و لێکترازانی کیشوەرەکان. تیۆری (بیگبانگ) تەقینەوە مەزنەکە. دروست بوونی گەردوون.
  جیۆگرافیای سروشتی و ئابووری و دانیشتوانی وەڵاتانی دەراوسێی کوردستان. وەڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوین و وەڵاتانی جیهان بەکورتی ناوی زەریا و ئۆقیانوسەکان.
- مێژوو: قووڵبوونەوە له مێژووی کورد- کوردستان. کۆن و نوێ، مادەکان، ئەشکانی، ئۆراتۆ، لۆلۆ، گۆتی، ئاکادی، مێژووی زەردەشت و زەردەشتی، مێژووی ئیسلام، مێژووی ئەورووپا، یۆنان و ڕۆمان، ڕێنێسانس، شۆڕشی فەرەنسا، شۆڕشی پیشەسازی، جەنگی یەکەم، شۆڕشی سۆڤیەت/ ڕووسیا، جەنگی دووەم، جەنگەکانی عارەب و ئیسرائیل، جەنگی عێراق و ئێران، جەنگی بەڵقان، جەنگەکانی ئەفریقا، جەنگی کۆریا و ڤیەتنام، جەنگی کوەیت، هێرشی ئەمریکا بۆ سەر عێراق.

شەڕی چاڵدێران و دابەش کردنی کوردستان، میرنشینەکانی کوردستان، شەڕی جیهانیی یەکەم و دروست کردنی دەوڵەتی ناسیۆنال، پەیمانی سیڤەر و لۆزان، بەرتەکی کوردستان: شۆڕشی شێخ سەعید، حکوومەتی شێخ مەحموود، کۆماری مەهاباد. پەیمانی جەزائیر، سەرهەڵدانی مێژووی کۆمەڵە و پارتە سیاسیەکانی کوردستان. شۆڕشی نوێی کوردستان 1961 تا 1974، ئەنفال، کیمیابارانی کوردستان، ڕاپەڕین، پەرلەمان و هەڵبژاردن، حکوومەتی کوردستان.

- جڤاتناسی: یوئێن، UN، یونسکۆ، خوێندنی زانیاری دەربارەی ڕێکخراوە جیهانیەکان، سەرەتای دامەزراندنی کۆمەڵەی گەلان، ئەمنستی ئینتەرناشناڵ، خاچی سوور، یەکێتی ئەورووپا، ئۆپیک، فاو، ڕێکخراوی ساخلەمیی جیهانی، UNHCR ،

لیژنەی ئۆڵەمپی جیهان، کۆنگرەی ئیسلامی، کۆمکاری عارەبی، ناتۆ ، بانگی نێودەوڵەتی، ڕێکخراوی چاودێری ئەتۆمی جیهانی، W.W.F، ئامانجەکانی هەزارەی سێیەم MDG، جاڕنامەی مافی مرۆڤ، مافنامەی زارۆکان، ڕۆژەڤی21، مافنامەی خانمان و هتد.

ڕۆژە جیهانیەکان، وەک ڕۆژی کتێب، ڕۆژی منداڵان، ڕۆژی دایک، ڕۆژی دامەزراندنی یوئێن، ڕۆژی ئایدز، ڕۆژی شێرپەنجە، ڕۆژی خۆشەویستی، قووڵبوونەوە لە پەیوەندیی جڤاکی و ئابووریی هەم کوردستان و هەم مرۆڤایەتی بەگشتی. سیستەمی جڤاکیی جۆراوجۆری جیهان: گوزەرانی ساکار و گەڕان بە دوای خۆراکدا، شوانکارە، کشتوکاڵ، پیشەسازی و جڤاتی زانیار – داتاکاری و دانوستان.

پێناسەی ئایدیۆلۆژیا، فاشیزم و نازیزم، سۆسیالیزم و کۆمۆنیزم، لیبرالیزم و کۆنەوارەتی (کۆنسێرڤاتیزم)، دین، پارتی سیاسی، ڕێکخراوی مەدەنی، سانديکا- نەقابە، تاک و کۆ – تاکگەرایی و کۆگەرایی Individualism - Collectivism، وەڵاتی، شێوازی دروست کردن و پێکهێنانی ڕیکخراوی مەدەنی. مێژووی پارتە سیاسییەکانی کوردستان، هەر لە کۆمەڵەی خۆیبوون، ئیتحادی تەرەقی، هیوا، ژێکاف، تا گشت قەوارە و پارتە سیاسییەکانی هەڵبژاردنی پەرلەمان لە 2009 دا.

بەکورتی

لە وانەی جڤاتناسیدا، بە هەر سێ بەشەکەیەوە، دەبێت منداڵ بە جیۆگرافیا، مێژوو، پەیوەندیی جڤاکیی کوردستان و جیهان ئاشنا بێت. بە مەبەستی خۆناسین و دۆزینەوەی ڕۆڵی خۆی لە ئایەندەدا. هەست کردن بە بەرپرسایەتی.

4- وەرزش

چەند بگەڕێینەوە بۆ مێژووی مرۆڤایەتی، بۆ پەیدا کردنی بژێوی ڕۆژانە، مرۆڤ هەردەم لە جووڵەدا بووە. دواتر، کە مرۆڤ لە کۆکەرەوە (کۆ کردنەوە و هەڵ گرتنەوەی میوە و بەری درەخت) پێی ناوەتە ڕاو کردن، دیسان وەرزش و جووڵە زۆرتر بووە. لە قۆناخی کشتوکاڵ و جوتیاری و ئاژەڵداریدا، هەردەم لە چالاکیدا بووە. لەگەڵ بنیاتنانی شارستانیەتی و لەشکرداریدا مەشق بۆتە بەشێکی ژیانی شاردەوڵەت و جڤاتکان. کاتێک شار و شاردەوڵەت و ئیمپراتۆرەکان پەرەیان سەند و پاشا و میرەکان لە دووی خۆشگوزەرانیدا دەگەڕان. وەرزشیان بۆ سەگەرمی و کات بەسەر بردن بەکارهێنا.

لە یۆناندا گشت خواوەندەکان خاوەن جەستەیەکی بێخەوش و تەواوکۆبوون. وەرزش بەشێک بوو لە پەروەردە و فێرکاری، پلاتۆن وەرزش و مەشقی بە بەشێکی گرنگی سیستەمی فێرکاری داناوە و لە دیالۆگی- کتێبی «کۆمار» دا، باسی لەو بابەتە کردووە. دواتر لای ڕۆمانەکان، وەرزش وەک سەرگەرمی و کات بەسەر بردن بووە بەشێک لە فەرهەنگیان.

گەر بگەڕێینەوە بۆ ژیار (شارستانەتی)ی دیکەی ڕۆژهەڵات، ماد، سۆمەر، بابل، پارس و فیرعەونەکان، لە گشتیاندا جەستەی مرۆڤ وەک پەیکەرێکی بێ کەموکووڕی نیشاندراوە و ئەوپەڕی هونەر لە دەرخستنی وردەکاریەکانی جەستەدا (ژن و پیاو) نیشاندراوە. لەسەردەمی ڕینەسانسدا، بە تابلۆ بە پەیکەر دیسان جەستە وەک بابەتێکی بێ خەوش و ڕێک نیشاندراوە و وێنەی کێشراوە.

لەگەڵ پەرەسەندنی سەرمایەداریدا، لە سەرەتای سەدەی بیستەمەوە جەستەی مرۆڤ (جەستەی بێگەرد) وەک بابەتی ڕێکلام و پڕوپاگەندە بەکار هاتووە. نێزیکەی دوو سەدساڵێکیشە، لەسەر ئاستێکی جیهانی پێشبڕکێی ئۆلۆمپیاد ڕێک دەخرێ - میراتێکی یۆنانی 2500 ساڵەیە لە چیای ئۆلۆمپیادی یۆنان ڕێکخراوە.

لە سەرەتای سەدەی بیستەمەوە گەلێک جۆری دیکەی وەرزش لەسەر ئاستی جیهانی پێشبڕکێی بۆ ساز کراوە.

گرنگیی وانەی وەرزش

لە ڕۆژگاری ئەمرۆدا، بەهۆی پێشکەوتنی تەکنەلۆژیا و هەبوونی هۆکانی گواستنەوە، بەتایبەتی ئۆتۆمۆبیل جووڵەی مرۆڤ کەم بۆتەوە، هەروەها بەهۆی تەماشا کردنی تەلەڤیزیۆن و کۆمپیوتەر و گەمەی ئەلەکترۆنییەوە، چالاکی و جووڵەی منداڵ زۆر کەم بۆتەوە، بۆیە زۆر گرنگە وەرزش ببێتە بەشێکی گرنگی پلانی فێرکاری.

پلانی فێرکاری دەبێت، بەشێوەیەکی زانستی و گونجاو، چالاکی بەپێی پۆلەکان و تەمەنی منداڵ دابنێت، لە ساڵەکانی سەرەتادا – پۆلی 1 تا 3 – وەرزش وانەیەکی ڕۆژانەیە. وەک لە دابەش کردنی سەعاتی وانەکاندا دەستنیشانمان کرد، لە پۆلی 1 تا 3 دەبێت 50% ی سەعاتەکانی خوێندن لە شێوەی وەرزش، گەمە و ئەزموون کردنی بابەتەکانی فێرکاری بێت. زۆر گرنگە هەر فێرگەیەک هۆڵی داخراوی هەبێت بۆ وەرزش.

بابەتەکانی وانەی وەزش بۆ بەشەقۆناخی 1 تا 3

لەم بەشەقۆناخەدا وەرزش بۆ گەشەی منداڵ زۆر گرنگە. منداڵ لەم قۆناخەی تەمەندا وزەی زۆرە، دەبێت ئەو وزەیە لە لەشیدا خاڵی بکرێتەوە، بۆیە وەرزش دەبێت بەشێکی گرنگی پرۆسەی فێرکاری بێت.

لە پۆلی یەکدا ، دەبێت يارييە فۆلکلۆرييەکان وەک پەتپەتێن و خەتخەتێن، چاوشارکێ و هەنگەشەلێ، لە وانەی وەرزشدا ئەنجام بدرێت. گەمەی میللی جگە لە جووڵە، خاوەن گوتارن - تێکستی يارييەکان - جگە لە چالاکی لەش توانای زمان و ئاخافتنی منداڵیش بەهێز دەکەن.

لە پۆلی دووەدا، دەکرێت ئەو گەمە و وەرزشانەی تۆپیان تێدا بەکار دێت، لە وانەی وەرزشدا پەیڕەو بکرێت، بە تایبەتی تۆپی پێ و هەندێ یاری دیکە، کە بە تۆپی نەرم(تۆپی پەڕۆ) دەکرێن، بێتە وانەکەوە.

لە پۆلی سێدا، دەکرێت منداڵ وەرزشی جەستەیی ((نەرمش / مەشقی سوێدی)) بکەن.

وانەی وەرزش بۆ بەشەقۆناخی 4 تا 6

لەم بەشەقۆناخەدا، توانای جەستەیی منداڵ چۆتە قۆناخێکی باڵاترەوە و توانای تێگەیشتنیشی زۆرتر بووە. لەبەر هەندێ دەبێت لەگەڵ وەرزشدا هەندێک لە مێژووی وەرزش و ڕێسای هەندێکیان وەک زانیاری وەرزشی بخوێندرێن. بۆ نموونە ڕێساکانی یاری تۆپی پێ، باڵە و باسکە، کاری داوەر و ماوەی هەر جێمێکی وەرزش.

دەبێت پۆلەکان تیپی خۆیان پێک بهێنن بۆ یاری کردن لەگەڵ پۆلی هاوتای خۆیان، لە فێرگەکانی دیکە و لە هەر ناوچەیەکدا چەند فێرگەیەک، پێشبڕکێ لە نێوان خۆیاندا ڕێک بخەن. لەم بەشەقۆناخەدا وانەی وەرزش لە وانەی ڕۆژانەوە دەبن 4 چوار وانە لە هەفتەدا.

وانەی وەزش بۆ بەشەقۆناخی 7 تا 9

بەهۆی زۆربوونی وانەکان و قورس بوونی بابەتەکان، کات بۆ وەرزش کەمتر دەبێتەوە، بەڵام نابێت لە 2 دوو وانە لە هەفتەدا کەمتر بێت. لە پاڵیشدا لە وانەی زانیاری بەشی بایۆلۆژی (زیندەوەرناسی) زانیاری دەبارەی پێکهاتەی ماسولکەی لەشی مرۆڤ، چۆنیەتی کار، پێکهاتە و ئەنزیمەکانی بدرێت بە فێرخواز. هەروەها پێدانی زانیاری دەربارەی فەرهەنگ و مێژووی وەرزش لە وانەکانی زانیاری، جڤاتناسی، مێژوو، هونەر و کاری دەستیدا بدرێتە فێرخوازان.

بەکورتی

جووڵە بەشێکی گرنگی ژیانی مرۆڤە، بۆ هێشتنەوەی توانای جەستە دەبێت بەشەکانی جەستە بخەینە کار.
هەروەها بۆ بەهێز کردنی ماسولکەکانی لەش، گرنگە وەرزش بەشێوەیەکی زانستی و بەردەوام ئەنجام بدرێت.
((دەروونێکی باش و ساخلەم لە جەستەیەکی باش و ساخلەمدایە!)) فەیلەسوفی ئینگلیزی جۆن لۆک (1632 – 1704)

سیستەمی فێرکاری دەبێت پەرە بە توانای لەشی فێرخواز بدات، گەر ئامانجی سەرەکیی سیستەمی فێرکاری بار هێنانی مرۆڤی توانا بێت، ئەوا دەبێت کار بۆ ڕاهێزانی لەش و ساخلەمیش بکات. گرنگە هۆڵی وەرزشی وەهامان هەبێت بۆ وەرزشی چوار وەرزە دەست بدات. سەرمای زستان و گەرمای هاوین نەبنە کۆسپ و ڕێ لە وەرزش بگرن. دەبێت زەمینە بۆ وەرزشی هەر چوار وەرزەکە برەخسێنین.

5- هونەر و دەسترِەنگینی

کاری دەستی

لە بەراییەکانی مێژووەوە مرۆڤ دەستەکانی خۆی بۆ ئافراندن و داهێنان و دروست کردن بەکارهێناوە. پەیوەندی نێوان هۆش (مێشک) و دەست پەیوەندییەکی دینامیکی و ئالۆزە، بەگشتی بەرهەمهێنان پەیوەندی بە دەستەوە هەبووە. چەمکە زمانەوانیەکانی هەر فەرهەنگێک، کە پەیوەندییان بە داهێنانەوە هەیە، بە شێوەیەک لە شێوەکان ئاماژە بەدەست دەدەن، وەک بەدەستهێنان و لەدەستدان، گەرچی ماشێن و تەکنەلۆژیا گشت بوارەکانی بەرهەمهێنانیان داگیر کردوە، بەڵام لەم سەردەمەدا ماشێن و ئامێر نێزیکەی گشت شتێک بەرهەم دێنن، بەڵام هێشتا رۆڵی کاری دەست، گرنگیی خۆیان هەر ماوە. لە گەلێک بواردا دەست رۆڵی گرنگیان تێدا دەبینێ وەک نەشتەرگەری، ساز کردنی خۆراک، هونەر و هتد.

لەبەر هەندێ زۆر گرنگە، پلانی فێرکاری رووبەرێکی فرەوان بۆ کاری دەست و دەسترِەنگینی لە بەرنامەکانی خۆیدا تەرخان بکات. دەبێت منداڵ لە رێگەی بەرهەمهێنانەوە بە توانای خۆی ئاشنا بێت و بەرهەمی کاری دەستی خۆی ببینێت، تا توانای ئافراندنی گەشە بکات، هەروەها کاری دەستی دەبێتە بناخە بۆ گەشە سەندی توانای هونەری و داهێنانی منداڵ.

پلانی فێرکاری دەبێت هەر لە سەرەتاوە، لە بەشەقۆناخی 1 تا 3 وە رووبەرێکی فرەوان بۆ کاری دەست تەرخان بکات و لە ساڵەکانی دواتردا هونەر جێگەی کاری دەستی بگرێتەوە. هونەریش هێندەی مێژووی بیر کردنەوەی مرۆڤ تەمەنی هەیە. لە سەردەمی ئەشکەوتەوە مرۆڤ توانای هونەری تێدا رِسکاوە، تۆژینەوە هەیە پێشانی دەدات کە هونەر پێش پەیڤ/ گوتن کەوتووە. فیرعەونەکان بە نموونە هونەری وێنەکێشانیان لەبری پەیڤ/ نووسین بەکارهێناوە.

پلانی فێرکاریی مۆدرێن دەبێت گرنگی زۆر بدات بە گشت بوارەکانی هونەر: نیگارکێشان، پەیکەرسازی، سەما، شانۆ، مۆسیقا، نەخش و هتد.

ئامانج لە خوێندنی وانەی دەسترِەنگینی و هونەر

ئامانجی پلانی فێرکاری پێگەیاندنی مرۆڤی باوەرِبەخۆ و داهێنەر و بەرهەمهێنە، بۆ بەرجەستە کردن و گەشەپێدانی تواناکانی منداڵ، کاری دەستی و هونەر (بە هەموو جۆرەکانیەوە) مەشق کردنە بەو توانا خۆرِسکانەیە کە لە ناخی هەر مرۆڤێکدا هەیە.

پرۆسە و پلانی فێرکاری لە ساڵەکانی خوێندنی قۆناخی بنەرِەتیدا دەبێت هێندە رەسایی و دەرفەت بۆ پیادەکردنی ئەو توانا خۆرِسکانەی منداڵ برەخسێنێت، تا لە کۆتای قۆناخەکەدا (دوای 9 ساڵ) فێرخواز بتوانێت برِوا بە توانا و بەهرەی داهێنان و ئافراندنی خۆی بهێنێت، بتوانێت کەسێک بێت چ لە پرۆسەی بەرهەمهێناندا و چ لە جوانتر کردنی رِەهەندەکانی ژیانی خۆی و جڤاتی و مرۆڤایەتیشدا رۆڵی خۆی ببینێت. لە رێگەی

خوێندنی وانەی کاری دەستی و هونەرەوە، منداڵ بە هونەری نەتەوە و جیهان ئاشنا دەکرێت و ڕایەڵە هونەری و فەرهەنگییەکانی نەوەکان بەیەکەوە دەبەسترێت.

کوردستان و فەرهەنگی کوردی تەژییە لە هونەر و بەرهەمی دەسترەنگینی، وەک هونەری خانوبەرە، نەخشونیگار، ڕستن و چنین، پۆشاک، کەلوپەل و هتد. ئەم جۆرە هونەرانە دەبنە بابەتی بەپێز بۆ وانەی هونەرکاری دەستی.

لە ڕێگەی ئەم وانەیەوە:

1- ئەو بەرهەم و هونەرانە بە زیندوویی دەمێننەوە.
2- فێرخواز ئاشنای فەرهەنگی میللیی خۆی دەبێت.
3- دەشێ هونەر ببێتە خولیای خوێندنی بەرزتری فێرخواز.
4- دەشێ ببێتە کار و پیشەیەک بۆ فێرخواز.

وانەی کاری دەست و هونەر بۆ بەشەقۆناخی 1 تا 3

گەرچی مرۆڤ بە سروشت گەلێک توانای هونەری خۆڕسکی تێدایە، بەڵام دەبێت ئەو توانایانە ڕێک بخرێت و فۆرم وەربگرێت تا ببێتە توانایەکی هونەری، بۆیە دەبێت پلانی فێرکاری لەم بەشەقۆناخەدا گرنگیەکی زۆر بدات بە کاری دەستی و هونەر.

وەک لە سەرەتاوە دەستنیشان کرا لەم بەشەقۆناخەدا 50%ی کاتی وانەکان بە پراکتیکی و گەشت و یاری کردنەوە دەخوێنرێت. ئەوا دەبێت کاری دەست و هونەر، بەشێکی زۆری ئەو ڕێژەیە پێکبهێنێت.

لە پۆلی یەکدا، دروست کردنی بابەتی ساکار و فۆرمی ئاسان، لە کاخەز و پەڕۆ و کاڵای نەرم کە بڕین و بەکارهێنانیان ئاسان بێت. ئەم بابەتانەش پێویست بە کڕین و پارە بۆ تەرخان کردن نییە، دەکرێ فێرگە داوای هاوکاری لە خێزانی منداڵەکان بکات و کەرەستەکان دابین بکرێت. هەروەها ڕەنگ کردن لەم قۆناخەدا زۆر گرنگە، تا منداڵ ڕەنگەکان بناسێت و ڕەنگە سارد و گەرمەکان لە یەک جودا بکاتەوە.

وێنەکێشان، دەبێت بەشتێکی زۆری وانەی هونەر و کاری دەستی بگرێتەوە. هەروەها ئاشنا کردنی منداڵ بە مۆسیقا، (مۆسیقایان بۆ بژەنرێت). بە شێوەیەکی گشتی دەبێت ئەم وانەیە ڕۆژانە بێت (ڕۆژی وانەیەک لە پۆلی یەکدا).

لە پۆلی 2 دا، دەبێت زانیاری سەرەتایی لە بارەی ڕەنگەکان، ڕەنگی سارد و گەرم، کاریگەری ڕووناکی لەسەر ڕەنگ، بدرێت بە منداڵ و بەکردەوە و ئەزموونیش پیادەی بکەن. دەبێت مۆسیقا و سەما هاوتای ئەم چالاکیانە بێت. ژمارەی سەعاتی وانەکانی هونەر کەمتر دەبێتەوە بۆ 4 سەعات لە هەفتەدا.

لە پۆلی 3 دا دەبێت، منداڵ فێری دروست کردنی فۆرم بکرێت، وەک دروست کردنی قوتوو، سندوق، لە تەختە و مقەبا. ئامانج لەم کارە ئەوەیە منداڵ هەست بە چێژی بەرهەمهێنان بکات و ئەندێشەی بەرهەمهێنان

له ناخیدا چەکەرە بکات. لە پاڵ ئەم کارانەشدا زانیاری هونەری زیاتری پێبدرێت. لەم پۆلەدا وانەکان کەمتر دەبنەوە بۆ 2 سەعات لە هەفتەدا.

وانەی هونەر بۆ بەشەقۆناخی 4 تا 6

لەم بەشەقۆناخەدا وردە وردە فێرخواز ئاشنای هونەرمەندانی وێنەکێش، پەیکەرساز و موزیسیەن، شانۆکار و سەماکار دەبێت. لە دواساڵی ئەم قۆناخەدا دەبێت، گەشتەکانی فێرگە بەشێکی زۆری بۆ گەشتی هونەری دابنرێت. سەردانی گەلەری، کۆنسێرت و مۆسیقا، دیتنی شانۆ و هەر چالاکیەکی دیکەی هونەری. بێگومان تا کۆتایی قۆناخی بنەرەتی نابێت وانەی هونەر و کاری دەستی لە هەفتەدا لە 2 سەعات کەمتر بێت.
پەیکەرسازی بەشێکی گرنگە لەم بەشەقۆناخەدا.

وانەی هونەر بۆ بەشەقۆناخی 7 تا 9

لەم بەشەقۆناخەدا وانەی هونەر زیاتر بەشی تیۆری دەگرێتە خۆی. مێژووی هونەر لە کوردستاندا، کورتەباسی مێژووی هونەری جیهان، هونەرمەندە بەناوبانگەکانی جیهان (بەکورتی) لە بوارەکانی وێنەکێشان و مۆسیقا و شانۆدا. نیشاندانی بەرهەمەکانیان بە سلاید و فلیم.

لەم بەشەقۆناخەدا، دەبێت پرۆژەی هونەری بدرێت بە فێرخواز بۆ نموونە کۆ کردنەوەی زانیاری دەربارەی هونەرمەندێکی کوردستان یان جیهان لە هەر بوارێکی هونەریدا. پرۆژەکە بۆ خەملاندنی گیانی هونەردۆستانەی فێرخوازە، بۆ ئاشنابوونە بە کاریگەریی هونەر لەسەر دەروون و هەڵسوکەوتی مرۆڤ و هەروەها بۆ ناسینی ڕۆڵی هونەرە لە جڤاتدا.

بەکورتی

هونەری میللی و هونەر بەگشتی، بەشێکە لە چالاکیی هزری مرۆڤ. کوردستانیش وەک گشت وەڵاتانی دیکە، خاوەن هونەری میللی خۆیەتی، و دەبێت ئەم سامانە لە ڕێگەی پلانی فێرکارییەوە گەشە بکات و بگاتە نەوەی ئایەندە.

ئەو هونەرە میللیانەی، کە ئاماژەیان پێدرا، لە وانەی هونەر و دەستڕەنگینیدا کەڵکیان لێ وەربگیرێت (وەک ڕستن و چنین) و ئەوانی دیکە... . لە پاڵ ئەمانەشدا هونەری پرۆڤیشناڵ، کاری هونەرمەندان، نیشانی فێرخواز بدرێت و کتێبەکانی خوێندنی پێ برازێتەوە، بەتایبەتی لە وانەکانی جڤاتناسی و زمانی کوردی و مێژوودا.

بەو ئامانجەی چێژی هونەری فێرخواز پەرەی پێبدرێت و بناخەیەکی هزری لە لا دروست بێت، تا بتوانێت لە ئایەندەدا لە بواری هونەردا درێژە بە خوێندن بدات.

6- سروشتناسی (زانست)

هەر لە سەرەتای بیر کردنەوەی مرۆڤ، کە ئەشکەوتی کردۆتە ماڵی خۆی، شەیدای زانست و پەیدا کردن بووە. کەڵەکە بوونی ئەو زانیاریە سەرەتایی و ساکارانەی لە ئەنجامی دووبارە بوونەوە مێشکی مرۆڤی سەرەتایی، هەستی پێ دەکردن و لە لای تۆمار دەبوون، بناخەی زانستیان لە مێژووی ژیانی مرۆڤدا دانا. ئیدی لەگەڵ پێشڤەچوونی ژیانی رۆژانە و داهێنانەکانی مرۆڤدا، هێدی هێدی زانست پلەوپایەیەکی هێجگار مەزنی لە ژیانی مرۆڤدا وەدەستهێناوە. وەک سەرەتا ئاماژەمان پێدا، مرۆڤ زیندەوەرێکە شەیدای خۆشگوزەرانیە. هەر بۆیە لە بەراییەکانی مێژووەوە، مرۆڤ زانستی خستۆتە خزمەت خۆشتر کردن و ئاسانتر کردنی ژیانەوە.

مرۆڤ هەر لە سەرەتای ژیانیەوە بە شێوەیەکی کاریگەر لەگەڵ سێ جۆر زانستدا ڕووبەڕوو بۆتەوە:
زیندەوەرناسی، فیزیا و کیمیا. مرۆڤی ڕاوکەر پێویستی بەوە بووە بزانێت چ زیندەوەرێک ڕاو بکات، کامیان ڕاو کردنی ئاسانترە، گۆشت و پێستی لەوانی دیکە باشترە. کامەیان زەهراوی و مەترسیدارە، لە سەردەمی ئەشکەوتدا بەرد تاکە چەکی مرۆڤ بووە. لە ئەنجامی بەکارهێنانی بەردەوە لە کارلێک و ڕێسای فیزیا گەیشتوە. هەر لە بەردەم ئەشکەوتەکەیدا، ئێسک و پروسک و پاشماوەی نێچیرەکانی فرێداوە، ئیدی کارلێک و پرۆسەی کیمیایی دیوە.

ئامانج لە خوێندنی وانەی سروشتناسی

لە سەردەمی ئێستادا سروشتناسی ڕووبەرێکی فرەوانی لە ژیانی مرۆڤ داگیر کردوە. لەبەر هەندێ گرنگە پلانی فێرکاری زانیاری تەواو دەربارەی سروشتناسی لە پرۆگرامەکانی خوێندندا جێگە بکاتەوە، بە مەبەستی ئاشنا کردنی فێرخواز بە زانست و مەودای بەکارهێنان و کاریگەریی زانست لە ژیانی مرۆڤدا بەگشتی و ژیانی تاکەکەسی فێرخواز بەتایبەتی. وانەی سروشتناسی دەبێ فێرخوازی قۆناخی بنەڕەتی ئامادە بکات بۆ خوێندنی سروشتناسی لە ئاستی بەرزتردا.

بابەتەکانی وانەی سروشتناسی بۆ بەشەقۆناخی 1 تا 3

لەم بەشەقۆناخەدا دەبێت، تێکەڵەیەک لە نێوان هەر سێ بابەتەکەدا بەشێوەیەکی ئاسان بخوێنرێت.

بۆ پۆلی یەک

- زیندەوەرناسی: بۆ پۆلی یەک وێنەی زیندەوەرەکان، ئاژەڵ، دڕندە، باڵندە، ماسی و مێروو. باس کردن لە ژینگەی زەمینی بە گشت بەشە جیاوازەکانیانەوە، هەروەها ژینگەی ئاوی و ناساندنی لەشی مرۆڤ.
- فیزیا: فۆرمەکانی مادەی شل، ڕەق، ئاو لە هەر سێ حاڵەتەکایدا. گەرمی و ساردی، کشان و چڕبوونەوەی تەنەکان، گەرمبوونی هەوا. تێکەڵ بوون و توانەوە، توانەوەی خوێ و شەکر لە ئاودا.
- کیمیا: تام و چێژەکان، شیرینی، ترشی، سوێری و تاڵی. ڕزین و وشکبوونەوە.

بۆ پۆلی دوو

- زیندەوەرناسی: باس کردنی شێوازەکانی زاوزێ لە ڕێگەی گەرا دانان، وەک ماسی و بۆق و مێروو، هێلکە کردن، وەک باڵندە و مار و تیمساح لە ڕێگەی زانەوە، وەک ئاژەڵ و مرۆڤ.

- فیزیا: بۆ پۆلی دوو، چەند تاقی کردنەوەیەکی سادە و ئاسان، وەک کوڵاندنی ئاو، تاقی کردنەوەی شکاندنی هێلکە لەسەر باری ستوونی، تاقی کردنەوەی فرفرۆکەی ڕەنگ بۆ تێکەڵبوونی ڕەنگەکان.
- کیمیا: بۆ پۆلی دوو، نیشاندانی کاریگەری ئەسید/ ترشەڵۆک لەسەر کانزاکان. لیمۆ لەگەڵ مسدا.

بۆ پۆلی سێ

- زیندەوەرناسی: بە تاقی کردنەوە، نیشاندانی کاریگەریی ڕووناکی، ئاو و هەوا لەسەر ڕووەک،
- فیزیا: نیشاندانی هێزی ڕاکێشان ((مۆگناتیز)) و کارەبای ستاتیکی،
- کیمیا: نیشاندانی پرۆسەی ڕزین و شیبونەوەی سێوێک یان کەڕوو هەڵهێنانی پارچە نان یان بسکیتێک.

وانەی سروشتناسی بۆ بەشەقۆناخی 4 تا 6

لەم بەشەقۆناخەدا، بابەتەکان دەبێت کەمێک چڕ بکرێتەوە، و سنوورەکانی فرەوانتربێت. بەڵام هەر بەیەکەوە بن.

- زیندەوەرناسی: (بەپێی ساڵەکان) دەبێت بەشی تیۆری تێبگەوێت، وەک پێناسەی خانە، تەنی زیندوو، بەشەکانی لەش، کۆئەندامەکانی لەش، کۆئەندامی هەرس، هەناسەدان، سووڕی خوێن، مێشک و کۆسیستەمی دەمار (نێرڤ، عەسەب) و هەست.
- فیزیا: کاریگەریی گەرما، کشان و چڕبوونەوە، تێکەڵبوون و توانەوە، کاریگەریی ڕووناکی لەسەر ڕەنگ (ئەمە پەیوەندی بە وانەی هونەر و کاری دەستەیشەوە هەیە) خێرایی، جووڵە، چەرخ.
- کیمیا: ناساندنی گازەکان، گازی ئاسایی و گازی ژەهراوی. هاوکێشەی کیمیایی (بە شێوەی سەرەتایی وەک هاوکێشەی ئاو H_2O ....)

وانەی سروشتناسی بۆ بەشەقۆناخی 7 تا 9

لەم بەشەقۆناخەدا دەبێت، هەر سێ بابەتەکە لە یەک جودا بکرێنەوە:

- زیندەوەرناسی: دەبێت بەشەکانی خانە ((سێل)) و DNA بە وردی بخوێنرێن - باسی پێکهاتەکانی خانە، پرۆتینی خانە و کرۆمۆسۆم، یاسای جینەکان و هەروەها کۆئەندامی زایەندی نێرومێ لە مرۆڤ و چەند زیندەوەرێکدا.
- فیزیا: دەبێت بابەتەکانی کێش و ڕاکێشان، خێرایی، کشان و چڕبوونەوە، خێرایی تیشک و ئەتۆم، هێزی ئەتۆم و بەکارهێنانە پۆزەتیڤەکان و نێگەتیڤەکانی. بەرهەمهێنانی وزەی کارەبا لە ئاوی بەنداوەکان.
- کیمیا: پێناسەی گازەکان، سیمبولی کیمیایی، هاوکێشەی کیمیایی، کەڵک وەرگرتن و بەکارهێنانی کیمیا لە بەرهەمهێناندا.

بەکورتی

وانەی سروشتناسی بە هەر سێ بەشەکەیەوە دەبێت، بۆ هۆشیار کردنەوەی فێرخواز بێت و لە پێناو زیاد کردنی ئاستی زانیاری تاکەکەسیدا بێت. پلانی فێرکاری دەبێت بە شێوەیەک بابەتەکانی وانەکە دابرێژێت، کە فێرخواز بتوانێت لە ژیانی ڕۆژانەی خۆیدا کەڵکیان لێ وەربگرێت و پاشخانێکی زانستی پەیدا بکات، تا بتوانێت بە هۆیەوە کار و پیشە و بەرهەمێکی هەبێت، هەروەها هێندەش زانیاری هەبێت لە ئایەندەدا درێژە بە خوێندن لە یەکێک لەو بوارانەدا بدات.

7-ماڵداری و ئابووری

هەر لە سەردەمی ئەشکەوتەوە مرۆڤ هەوڵی داوە شوێنی نیشتەجێبوونی (ماڵەکەی - ئەشکەوتەکەی) برازێنێتەوە تا زیاتر هەست بە ئاسوودەیی بکات. توێژینەوەی شوێنەوارناسی (ئارکیۆلۆژی) دەریانخستوە، کە ئەم خولیایە هەر لە سەرەتاوە لە هزری مرۆڤدا هەبووە، باشترین بەڵگەش ئەو وێنانەن دیواری ئەشکەوتەکانیان دەرازێننەوە.

لە رۆژگاری ئەمرۆدا، بەهۆی فرەوانبوونی شارەکانی کوردستانەوە لایەک و بڵاوبوونەوەی خێزانەکان و نیشتەجێبوونیان لە شوێنی دوور لە یەکدییەوە، زۆربەی خێزانەکان کاتی بێکارییان زۆرتر لە ناو ماڵدا بەسەر دەبەن. لە ئایەندەشدا بەهۆی سەختی و گرانیی ژیانی رۆژانەوە، بارودۆخەکە ئاڵۆزتر دەبێت و ماوەی سەعاتەکانی کار زۆرتر دەبن، ئیدی مرۆڤ پێویستی بە ماڵێکی ئاسوودە و هێمن هەیە تا ماندوویی تێدا برەوێتەوە، وزە و هێزی نوێ لە لەشدا ببزوێت. لەبەر ئەم هۆکارانە، پلانی فێرکاری دەبێت رووبەرێکی گرنگ و فرەلایەنەی زانیاری ماڵداری لە پرۆسەی فێرکاریدا جێ بکاتەوە، تا بتوانێت هێندە زانیاری و کارامەیی بداتە منداڵ کە بتوانێت ماڵێکی ئاسوودە و هێمن و پاک و خاوێن و ژینگەدۆست بنیات بنێت.

پرۆسەی فێرکاری دەبێت، زانیاری رازاندنەوەی ناو ماڵ بەگشتی، خواردن دروست کردن و مێز و سفرە رازاندنەوە، پاک و خاوێنی لەش و ناو ماڵ و ژینگە بدات بە فێرخواز، ئەمەش بە مەبەستی ئەوەی منداڵ بتوانێت پێداویستیە کەسی و تایبەتیەکانی خۆی دابین بکات و ساخلەمیش بێت، تا لە بەرهەمهێنان دوانەکەوێت. فێرگە دەبێت چێشتخانە (مەتبەخ)ی تێدا بێت، گەر نەشبوو دەبێت بۆ خۆراک دروست کردن بچنە شوێنێک (رێستۆرانێک).

وانەی ماڵداری و ئابووری بۆ بەشەقۆناخی 1 تا 3

بابەتەکانی ئەم بەشەقۆناخە دەبێت، زۆرتر دەربارەی پاک و خاوێنی راگرتنی خودی فێرخواز، ژینگەی ماڵ، فێرگە و شارەکەی. دواتر فێر کردنیان بۆ چۆنیەتی رازاندنەوەی خوان و هونەری خواردن.

لە ساڵی 3 دا دروست کردنی خواردنی ئاسان (وەک کوڵاندنی هێلکە). بۆ رازاندنەوەی ناوماڵ و بۆ هارمۆنی و یەکخستنی رەنگەکانی، دەکرێت هاوئاهەنگی لەگەڵ وانەکانی هونەر و کاری دەستیدا بکرێت.

وانەی ماڵداری و ئابووری بۆ بەشەقۆناخی 4 تا 6

لەم بەشەقۆناخەدا منداڵ توانای تێگەیشتن و وەرگرتنی فرەوانتر بووە، بۆیە دەکرێت پلانی فێرکاری بابەتی تیۆری تێکەڵ بە وانەکە بکات. بابەتەکانی ساخلەمیی خۆراک (زانیاری خۆراک) بدرێت بە منداڵان. باس کردنی وزە و کالۆریی جۆرەکانی خواردن، کاربۆهیدرات، چەوری، پرۆتین و ڤیتامین. زانیاری دان لەسەر پێداویستی رۆژانەی لەش بۆ برە وزە و کالۆری. دەبێت هاوئاهەنگی لەگەڵ وانەی وەرزشدا لەم بوارەدا هەبێت، لە ساڵی کۆتایی ئەم بەشەقۆناخە (ساڵی 6) دەبێت،

بابەتەکانی ماڵداری و ئابووری دەبێت بەشێوەی سەرەتایی لە کتێبەکانی خوێندندا جێیان هەبێت. بابەتی وەک دەستگرتن بە خەرجییەوە، دووبارە بەکارهێنانەوەی کەلوپەلی کۆنە و هەروەها فێر کردنی چۆنیەتی دانانی بودجەی ماڵ بۆ ماوەی کورت - هەفتانە و مانگانە.

وانەی ماڵداری و ئابووری بۆ بەشەقۆناخی 7 تا 9

لەم بەشەقۆناخەدا بابەتی ئابووری بەتیۆری و پراکتیکیەوە، زۆربەی بەشی وانە داگیر دەکات. هەرچەندە بابەت و بەشی ماڵداری هەر دەبێت سەنگی خۆی هەبێت. لەم قۆناخەدا فێرخواز ئاشنای ئەم خاڵانە دەبێت:

- پێناسەی ئابوورناسی.
- سیستەمی ئابووری جۆراوجۆر: جڤاتی سەرەتایی، شوانکارە، کشتوکاڵ، دەرەبەگایەتی، پیشەسازی و هتد.
- پێناسەی دراو ((پارە)) و بانکی جیهانی.
- دەستپارێزیی لە خەرجیی زیادە.
- بە فێرۆ نەدانی سامان – هەم کەسەکی و هەم میللی.
- دانانی بودجەی ساکار بۆ ماڵ بۆ ماوەیەکی کورت هەفتانە و مانگانە.
- هەروەها بە کردەوە میوانداری پۆل یان خێزانی فێرخوازان بە برە پارەیەکی دیاریکراو ساز بکات.

دەربارەی ماڵداریش، دەبێت لەم بەشەقۆناخەدا بە تیۆری و بەکردەوە، فێری دروست کردنی چەند جۆرێک خواردن ببن و ڕازانەوە و خاوێن کردنەوەی ناو ماڵ بە تەواوی فێربن و پاک ڕاگرتنی ناوماڵ و ژینگە، دەبێت بووبێتە بەشێک لە ژیانیان.

بەکورتی

مرۆڤی سەردەم، کە مرۆڤێکی بەرهەمهێنە، لەگەڵ سەختی و ئاڵۆزتر بوونی باری ژیاندا، زۆرتر بە تەنها دەژی، یان ڕاستر کاتێکی درەنگتر لە نەوەکانی پێشووتر دەچێتە ژیانی هاوسەرییەوە. لەبەر هەندێ لەو ماوەی ڕەبەنی – بێ هاوسەری – دا دەبێت هێندە زانیاری هەبێت ژیانی خۆی ڕێک بخات و ئاسوودە بژی. دەبێت هێندە مرۆڤێکی خاوەن سەلیقە و لێزان بێت، پێداویستیە تایبەتی و کەسیەکانی خۆی، خۆی ئامادەی بکات. بەم کارەش هەم سامانی کەسەکی و هەم سامانی میللی دێتە پاراستن چونکە سامانی میللی لە سامانی تاکەکەسی پێکدێت. ژینگەی خاوێن و ئارام پێشمەرجە بۆ ساخلەمی و بەرهەمهێنان بۆیە دەبێت پلانی فێرکاری ئەم بابەتە بە هێند بگرێت.

8- ئینگلیزی و زمانەکانی دیکە

هەر لە سەرەتای مێژووەوە، مرۆڤ هەوڵیان داوە لە زمانی یەکدی بگەن. لە زمانی یەکدی گەیشتن، مانای لە یەکدی نێزیکبوونەوە و تێگەیشتنە لە بیر و بۆچوونەکانی یەکدی.

لە ڕۆژگاری ئەمڕۆدا، بەهۆی پرۆسەی جیهانگیری (گلۆبالیزەیشن) ـەوە، پەیوەندی نێوان گەلان و وەڵاتان فرەوان و هەمەلایەنەیە. کوردستانیش لەم سەردەمەدا بە ڕووی جیهاندا کراوەیە، بە دەیان کۆنسوڵگەری و بەسەدان نوێنەرایەتی کۆمپانیاکانی جیهانی تێدایە. لەبەر ئەم هۆیانە، پەیوەندی گرتن و گفتوگۆ کردن لەگەڵ کەسانی بیانیدا، پێویستیەکی گرنگی ئابووری و شارستانی و سیاسیشی بۆ کوردستان هەیە.

گەرچی زانینی هەر زمانێکی بیانی لە پاڵ زمانی زگماکدا، سامانێکی هزرییە بۆ فێرخواز، بەڵام زانینی زمانی ئینگلیزی تایبەتمەندی خۆی هەیە. زمانی ئینگلیزی زمانێکی جیهانیە و لە پانتاییەکی فرەواندا کارایە. لە چەندین وەڵاتی دونیا و لە چەندین بواری گوزەراندا زمانی دانوستانە.

لەبەر هەندێ زۆر گرنگە، پلانی فێرکاری زمانی ئینگلیزی بە هەند بگرێت: ئاخاوتن، نووسین، تێگەیشتن بە بیستن و بە خوێندنەوە، هەر لە سەرەتای پرۆسەی فێرکارییەوە ببێتە بەشێکی گرنگی بەرنامەکانی خوێندن.

ئامانج لە خوێندنی زمانی ئینگلیزی و زمانەکانی دیکە

شائامانج گەشەی توانای تاکەکەسی فێرخوازە. تا بتوانێت بە زمانێکی جیهانیی وەک ئینگلیزی بەشداری ژیان و دانوستانی هاوچەرخ بێت. فێربوونی زمانی ئینگلیزی، واڵا کردنی دەروازەیەکی فەرهەنگیی گەورەیە بە ڕووی فێرخوازدا.

زمانەکانی دیکە

زانین و فێربوونی هەر زمانێکی بیانی، کردنەوەی پەنجەرەیەکی هزرییە لە مێشکی مرۆڤدا. مرۆڤ تا زمانی زیاتر بزانێت ئاسۆی بیر کردنەوەی فرەوانتر و سەرچاوەکانی زانیاری هەمەڕەنگتر دەبن. هەروەک باسکرا، کوردستان پەیوەندی لەگەڵ دونیادا لە گۆڕاندایە و دەبێت ئامادەی هەڵسوکەت بین لەگەڵ ئایەندەدا.

نەوەی داهاتوومان دەبێت ئامادەی دانوستان بێت لەگەڵ دونیایەک پانوبەرینی هەمەزمان و هەمەفەرهەنگ.

لە پاڵ زمانی ئینگلیزیدا زمانی ئەورووپی وەک فرانسی، ڕووسی، ئاڵمانی، سپانی و ئیتالی زۆر گرنگن. زمانی گەلانی دەراوسێی وەک فارسی، عارەبی و تورکی گرنگ. زمانی چینی سەنگی تایبەتی هەیە: جگە لەوەی گەورەترین وەڵاتە لە ڕووی ژمارەی مرۆڤەوە، خاوەن فەرهەنگ و ژیارێکی زۆر تایبەتە.

بابەتەکانی زمانی ئینگلیزی بۆ بەشەقۆناخی 1 تا 3

- پۆلی یەک: ئەلفوبێی ئینگلیزی بە گۆرانی و بە مۆسیقا فێر دەکرێ. گۆرانی و مۆسیقا و فیلمی ساکار منداڵ ئاشنای دەنگ و پیتەکانی زمانی ئینگلیزی دەکات. لە کۆتادا نووسینی پیتەکانیش دێنە بەرباس.
- پۆلی دوو: فێربوونی ڕستەی سادە، وەک ((من ناوم...... ئەی تۆ ناوت چیە؟)) گوێ گرتن لە تێکست و چیرۆکی کورت بە دەنگی مامۆستا.
- پۆلی سێ: فێربوونی هەندێ شیعری منداڵانە (ئاسان بێت) هەروەها فێربوونی وشە و دەستەواژە بە ڕیتمەوە، نووسینی ڕستەی زۆر کورت.

بابەتەکانی زمانی ئینگلیزی بۆ بەشەقۆناخی 4 تا 6

- پۆلی چوار: خوێندنەوەی چیرۆک (چیرۆکی منداڵان) تێکستی کورت و ئاسان، نووسینی تێکست و ڕستەی کورت. مەشق کردن لەسەر ئاخافتن و ناسینەوەی دەنگەکان.
- پۆلی پێنج: سەرەتای ڕێزمانی ئینگلیزی. بەشەکانی ڕستە و تێکستی کەمێک بەرینتر. زانیاری سەرەتایی دەربارەی بریتانیا و فەرهەنگی وەڵاتەکە.
- پۆلی شەش: ڕێزمانی ئینگلیزی و تێکستی بەرین و (کەمێک سەختر)، دیالۆگ و زانیاری لەسەر فەرهەنگی بریتانیا و زانیاری دەبارەی ئەدەبی ئینگلیزی.

بابەتەکانی ئینگلیزی بۆ بەشەقۆناخی 7 تا 9

لە سەرەتای ئەم بەشەقۆناخەدا، پێویستە فێرخواز خەریکی پرۆژەی زمانی ئینگلیزی بێت. دەکرێ پرۆژەکە لە پۆلی 7 و 8 دا تەواو بکرێت (واتە دوو ساڵ). خەریکبوون لەگەڵ چیرۆکێکی ئینگلیزیدا، ناساندنی کەسایەتی و ناوەڕۆکی چیرۆکەکە. پەیوەندی گرتن لەگەڵ فێرخوازانی ئینگلیزیزمان. لە ڕێگەی ئیمەیل یان سەردان و بینین.

لە پۆلی 9 دا دەبێت بابەتەکانی قووڵبوونەوە لە زمان و ڕێزمان و ئەدەبی ئینگلیزیدا ببێتە بەشی سەرەکی وانەکە.

زمانەکانی دیکە: فێرخواز دەبێت لە پۆلی 8 و 9 دا زمانێکی دیکە لەو زمانانەی باسمان کرد، هەفتەی 2 سەعات (لە پاڵ ئینگلیزیدا) بخوێنێت، بە تێکستی ئاسان و سەرەتای ڕێزمان و شێوازی ئاخافتن.

بەکورتی

پلانی فێرکاری دەبێت لە وانەی ئینگلیزیی 9 ساڵی خوێندندا هێندە زانیاری بداتە منداڵ تواناى هەم تێگەیشتنی قسە و خوێندنەوەی هەبێت، هەم ئاخافتن و نووسین بە زمانی ئینگلیزی. لەوەش بترازێت دەبێ منداڵ ئەوەندەی بناخە هەبێت ئامادە بێت بۆ خوێندنی بەرزتر.

وانەی ئینگلیزی دەبێت هەر لە سەرەتاوە وانەیەکی ڕۆژانە بێت.

9- ژینگە

مرۆڤ خۆی بەشێکە لە سروشت، بەڵام زۆرترین کاریگەری لەسەر سروشت هەیە. هەر لە سەرەتاکانی مێژووە مرۆڤ، هەوڵی داوە سروشت بۆ ئامانجی ئاسوودەیی خۆی ڕام بکات، لەم هەوڵەیدا ژیار (شارستانەتی)ی بەرهەمهێناوە، بەڵام زیانێکی بێئەندازەی بە ژینگە گەیاندووە.

لە ڕۆژگاری ئەمڕۆدا، بەرزبوونەوەی پلەی گەرمای زەوی، توانەوەی بەستەڵەکی باکوور و باشوور، وشکەساڵی، لافاو، گشتیان (تا ڕادەیەکی زۆر) دەرئەنجامی زیادەڕۆیی و خراپ بەکارهێنانی سروشتە لە لایەن مرۆڤەوە. لەم سەردەمەدا کاریگەرییە ڕاستەوخۆکانی پیسبوونی ژینگە لە وەڵاتێکی وەک کوردستان بە ئاسانی دەبینرێت: وشکەساڵی، خۆڵبارین، بەرزبوونەوەی پلەی گەرما، وشکبوونی کانی و ئاوی ژێرزەوی. هۆی سەرەکی و زۆر کاریگەری پیسبوونی ژینگە، بەتایبەتی لە ئاگزۆزی ئۆتۆمۆبیلەوە. بەردانی گازی دووەم ئۆکسیدی کاربۆنە. هەروەها زۆری بەکارهێنانی ئەو کەلوپەل و بەرهەمانەی، کە پاشەڕۆ و خاشاکیان زۆرە، دەبنە هۆی تێکدان و پیس کردنی ژینگە. جودا نەکردنی زبڵ، پاشەڕۆی ئۆرگانی و نائۆرگانی، زیاتر ژینگە تێک دەدەن.

بەشێوەیەکی گشتی دەبێت منداڵ لەم مەترسیانە ئاگادار بکرێنەوە و زانیاری و شێوازی چۆنیەتی بەکارهێنانی بەرهەمەکانیان فێر بکرێت – دەبێ فێر بن دەست بە ژینگەوە بگرن و زیادەڕۆیی نەکەن.

وانەی ژینگە بۆ بەشەقۆناخی 1 تا 3

پرۆسەی فێرکاری دەبێت، لە ڕێگەی پرۆژەی درێژخایەنەوە، بە تایبەتی لە بەشەقۆناخی 1 تا 3 دا منداڵ بە ژینگە و پرۆسە سروشتیەکان ئاشنا بکات. لە ناوچەیەکی دیاریکراودا لە دەرەوەی شار پرۆژەی ناشتنی نەمام پیادە بکەن. بە هاوکاری لایەنی بەرپرس، فێرگە، باخێکی تایبەتی هەبێت و هەر منداڵە نەمامێک بۆ خۆی بنێژی، بەناوی خۆیەوە، لە ماوەی ئەو سێ ساڵەدا بە بەرنامە سەردانی ئەو شوێنە بکات و لە گۆڕانکاری و پرۆسەی سروشتی تێبگات. لەم ڕێگەیەوە ئاشنابوون و سروشتدۆستی لە لای منداڵ گەشە دەکات.

لە بارەی ژینگەپارێزییەوە دەبێت پرۆسەی فێرکاری منداڵ بە پاک ڕاگرتن و جوان کردنی ژینگە ڕابهێنێت. بۆ نموونە فڕێدانی خاشاک و پاشەڕۆ لە جێگەی تایبەتی خۆیدا. هاوکاریی کارگوزاران، لە خاوێن کردنەوەی خوێندنگە و دەوروبەری خوێندنگەدا.

وانەی ژینگە بۆ بەشەقۆناخی 4 تا 6

بۆ بەشەقۆناخی 4 تا 6 بە هاوکاری وانەی سروشتناسیی:

- تاقی کردنەوەی ئاسان دەربارەی کار لێکردنی سروشت لەسەر کەلوپەل و میتاڵەکان، وەک ژەنگ هەڵهێنانی ئاسن، ڕزین و شیبوونەوەی مادده ئۆرگانیەکان.
- سەردانی دارستان و سەرچاوەی ئاو و کانی.

- نیشاندانی وێنەی ئەو شوێنانەی پێشان دەشت و دارستان بوون و ئێستا بوونەتە ئاوەدانی (شار)، یان ئەو سەرچاوە و کانیانەی ئێستاکە وشکبوون، یان کەمبوونەتەوە، بۆ نموونە سەچاوەی ئاوی سەرچنار لە سلێمانی. تا فێرخواز بتوانێت بەراورد لە نێوان ئەو دوو دۆخەدا بکات و کاریگەری پیسبوون و تێکدانی سروشت ببینێت.
- لە ڕێگەی پرۆگرامی کۆمپیتەرەوە، دەتوانێت جیاوازیەکانی نێوان سروشتی گەش و سروشتی ڕووتەن (بە ڕێگەی دەرخستن و شاردنەوە) بۆ نموونە چیای قەندیل، بەشێوەی سروشتی گەش و پڕ لە دارودرەخت و سەوزایی و کانی و تاڤگە نیشان بدرێت. هەمان چیا بەشێوەی سروشتی ڕووتەن، بە ڕێگەی شاردنەوەی گشت دارودرەخت و سەوزایی و تاڤگەکانیەوە نیشان بدرێت، بەم شێوەیە فێرخواز لە مەترسی تێکدانی سروشت تێدەگات.

وانەی ژینگە بۆ بەشەقۆناخی 7 تا 9

- دەبێت بابەتەکانی تیۆری و ئامار لەسەر پیسبوونی ژینگە و بەردانی گازە زەهراوییەکان بۆ ناو هەوا، لە وەڵاتانی پیشەسازی و گشت جیهاندا نیشان بدرێت.
- بڕینەوە و فەوتانی دارستانەکانی کەمەرەی زەوی، دارستانی ناوچە باراناوییەکانی ئامازۆن، چ کاریگەرییان لەسەر گەرمبوونی گۆی زەوی هەیە. توانەوەی بەستەڵەکەکان،
- زۆربوونی ڕێژەی ماددە ژەهراوییەکان لە ئاوی زەریادا و کاریگەری لەسەر زیندەوەرە دەریاییەکان و جارێکی دیکە گواستنەوەی ئەو ماددانە لە ڕێگەی بازنەی خۆراکەوە بۆ لەشی مرۆڤ.
- زانیاری دان لەسەر ڕێکخراوی خۆماڵی و جیهانیی ژینگەپارێز،
- زانیاری لەسەر پەیماننامەی جیهانیی تایبەت بە ژینگەپارێزییەوە، بۆ نموونە »ڕۆژەڤی 21«
- دیاری کردنی ڕۆڵی تاکەکەس لە ژینگەپارێزیدا – بە هاوئاهەنگی لەگەڵ وانەی فەلسەفە و سروشتناسیدا.

بەکورتی

وانەی ژینگە لە بەشەقۆناخی 1 تا 3، هەفتەی دوو 2 وانە و لە بەشەقۆناخەکانی دیکەدا هەفتەی یەک وانە بێت. بە ئامانجی ناساندنی سروشت و ئاشنا کردنی منداڵ بە سروشتدۆستی و ژینگەپارێزی. بە مەبەستی وریابوون و دەست گێڕانەوە لە زیادەڕۆیی و زیادەمەسرەفیی – کورد گوتەنی «خابوورە بە ئابوورە».

گەرچی نیشاندانی ئامار و فاکتەرەکانی پیسبوونی ژینگە نیگەرانی و ترسیش لە لای منداڵ دروست بکات، بەڵام ئەمە ڕاستیەکە و لەم سەردەمەدا ڕووبەڕووی مرۆڤ بۆتەوە. بۆیە دەبێت ژیرانە مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت و لە ڕووی هزرییەوە منداڵ بۆ ئەو بەرەنگاربوونەوەیە ئامادە بکرێت.

زۆر گرنگە پلانی فێرکاری هاوسەنگییەکی ئاکارەکی لە نێوان چەمکی پێشکەوتنی تەکنەلۆژیا و و چەمکی ژینگەپارێزیدا ڕابگرێت. نابێت گەشەی تەکنیک و گوزەرابن لە تەمەنی ژینگە کەم بکاتەوە. پەیامی بەرنامەی فێرکاری دەبێت وەها بێت منداڵ بە هزرێکی ژینگەپارێزییەوە هان بدات بۆ گەشە و پێشڤەچوون. ژینگە ماڵی هەموانە و دەبێت جوان و خاوێن ڕابگیرێ بۆ نەوەی ئایەندە.

10- ماتماتیک و ئەندازە

ماتماتیک بە شێوەیەکی سەرەکی لە ژمارە و ئەندازە پێکدێت.

- ژمارە: هەر لە بەراییەکانی مێژووەوە، مرۆڤ سەرقاڵی تێگەیشتن و پەیدا کردنی نهێنیەکانی دەوروبەر و ژینگەی خۆی بووە. دوای خۆناسین وەک تاک و ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ ئەوی دیکەدا، مرۆڤێکی دیکە - یان ژمارە دوو - هاتۆتە ژیانی مرۆڤەوە. مرۆڤ لەیەکەوە بوون بە دوو، ئیدی بەو شێوەیە ژمارە پەیوەندییەکی ڕۆژانە و فەلسەفیانەی لە ژیانی مرۆڤدا داگیرکردوە.
- ئەندازە: هەر لە سەردەمی ئەشکەوت و ڕاو کردنەوە، مرۆڤ سەقاڵی ئەندازە و مەودا و قەبارەبووە. لە ئەشکەوتدا پانتایی و ڕووبەڕ و بەرزی، مایەی نیگەرانی و ئاسودەیی مرۆڤەکانی سەرەتا بووە.
- مەودا: دوور و نێزیکی ئەشکەوت لە سەرچاوەکانی ئاو و خۆراکەوە دۆزێکی گرنگ بووە. مەودای نێوان خۆی و نێچیرەکەی (بۆ ڕاو کردن و پێکانی)، دواتر مەودای نێوان ئەستێرەکان بۆ کاروان و کۆچ و ڕەو، هاتووچۆ و گەشتی زەریایی، مانای ژیان و مردنی بووە.
- قەبارە: قەبارەی ئاژەڵ و زیندەوەرەکانی دیکە و ڕەنگە مرۆڤەکانی هاوشێوەی خۆشی. باسی مان و پێکەوە ژیان و ڕەنگە یەکەم گرێبەستی مێژووش، دەرئەنجامی جیاوازی قەبارە بووبێت.

دواتر لەگەڵ بنیاتنانی ژیاردا ژمارە و ئەندازە و مەودا، گرنگیەکی زۆر زۆر کاریگەریان لە ژیانی مرۆڤدا پەیدا کرد. خڕبوونەوەی ژمارەیەکی زۆری مرۆڤ لە گوند و شار، ڕووبەری شار، پانی و بەرزی خانوو، قەڵا و شورەی شار، دوور و نێزیکی مەودای نێوان شارەکان و سەرچاوەی ئاو و کێڵگەکان پێویستیان بە ماتماتیک بوو.

ئیدی لەگەڵ ڕۆژگاردا ماتماتیک و ئەندازە بوونە بەشێکی دانەبڕاوی ژیانی مرۆڤ. لە سەردەمی زانست و تەکنەلۆژیاشدا، مەودای نێوان هەسارە و ئەستێرەکان، مانگ و زەوی و ژمارەی دانیشتوانی گۆی زەوی، ڕووبەری شارەکان و تەنانەت لە گرنگترین و ئاڵۆزترین داهێنانی مرۆڤدا، لە کۆمپیتەردا بنەمای سیستەمەکە لەسەر ژمارە بەندە. کۆمپیتەر بە سیستەمی سفر و یەک کار دەکات و گشت سمبولەکان بە سفر و یەک تێدەگات و دواتر دەیانکاتە هێمای دیکە.

ماتماتیک لە هزری فەلسەفیدا:

لە یۆنانی کۆندا، پیتاگۆراس (570- 497 پێش مەسیح) یەکەم فەیلەسوفە بڕوای وابووە کە گشت هەبووەکانی دنیای ماددی لە شێوەی ژمارەدا دەردەبڕین، یان بە واتایەکی دیکە، گشت شتێک لە ژمارە پێکهاتووە. پلاتۆن (428- 347 پێش مەسیح) گوتوویە: ((هیچ کەس نایەتە ژووریَ گەر زانیاری لە ماتماتیکدا نەبێت!)) هاتنەژووریَ مەبەستی لە جیهانی فەلسەفە و فەیلەسوفان بووە، کە بەبیَ زانیاری دەربارەی ماتماتیک ناتوانن ببنە فەیلەسوف. دیسان لە ((کۆمار))ی شابەرهەمی هزری خۆیدا، گرنگی زۆری بە خوێندنی زانستی ماتماتیک داوە.

بەگشتی

ماتماتیک و ئەندازە (جیۆمیتری) گرنگی هزری و پراکتیکی بۆ ژیانی مرۆڤ هەیە و هەر لە بەرایی مێژووە جێی سەرنجی مرۆڤ بووە. لەم سەردەمەشدا لەگەڵ پێشەچوونی زانست و تەکنەلۆژیادا، ماتماتیک گرنگییەکی زۆری لە ژیانی مرۆڤدا هەیە، بۆیە دەبێت پلانی فێرکاری پانتاییەکی فرەوان و زانستیانە و پراکتیکیانە (بە کردەوە) بۆ ماتماتیک تەرخان بکات. هێندە زانیاری و پراکتیک بدات بە منداڵ- فێرخواز تا بتوانێت وەک

تاکەکەس لە ژیانی ڕۆژانەیدا کەڵکی لێوەربگرێت و هێندەش پاشخانی هەبێت بتوانێت درێژە بە خوێندنی ماتماتیک بدات.

وانەی ماتماتیک بۆ بەشەقۆناخی 1 تا 3

دەبێت لەم بەشەقۆناخەدا منداڵ لە چەمکەکان بگات، نەک تەنها بە لەبەر کردن و گوتنەوە بیانزانێت. زۆر گرنگە منداڵ لە ناوەڕۆکی ماتماتیک، بەکردەوە بگات. لە بەشەقۆناخی 1 تا 3 دا دەبێت ماتماتیک وانەی ڕۆژانە بێت.

پۆلی یەک

- ژمارە: لەم بەشەقۆناخەدا وەک پێشتر ئاماژەمان پێدا % 50 ی کاتی وانەکان پراکتیک و گەمەن. دەبێت وانەی ماتماتیک بەشێکی زۆر لەم ڕێژەیە بگرێتەوە. منداڵ دەبێت بە دەم ژماردنەوە فێری دانان و ڕیز کردنی کەلوپەل و بابەت بێت.

  فێری ناسینەوەی هێمای ژمارەکان بێت بە بەراورد بە پراکتیک کردن. بۆ نموونە کاتێک دەڵێین (2 دوو) دەبێت 2 دوو، بابەت دووشت، بەرانبەر هێمای ژمارە دوو هەبێت. بەم شێوەیە، منداڵ دەتوانێ پەیوەندییەک لە نێوان ئەپستراک/ هێماکان، لەگەڵ داکەوت/ پراکتیک دا لە هزریدا دروست بێت. دەبێت فێری ژماردن بێت لە 1 تا 10.

- شێوە و قەبارە: لەم بەشەقۆناخەدا، منداڵ قەبارەکان و شێوەکان بەتەواوی ناناسێتەوە، بە تایبەتی ئەو شێوانەی لە یەکەوە نێزیکن، چوارگۆشە و لاکێشە، یان سێگۆشە و لاتەریب. بۆیە دەبێت کار بۆ ئەوە بکرێت لە ڕێگەی پراکتیک و گەمە کردنەوە بەشێوە و قەبارەکان ئاشنابن.

لە پۆلی دوو

- ژمارە: فێربوونی ژماردن هەتا 100 بێت لەگەڵ ژمارەی یەکان و دەیان. فێربوونی هێماکانی کردە حسابیەکان، کۆ کردنەوە ، لێ دەر کردن، دابەش کردن و لێکدان. تەنها لە خانەی یەکاندا (1 تا 10)
- شێوە و قەبارە: فێربوونی جیاوازیەکانی نێوان شێوەکان، جیاوازی نێوان لاکێشە و سێ گۆشە. فێربوونی جیاوازی قەبارەکان لە بچووکەوە بۆ گەورە و بەپێچەوانەوە.

پۆلی سێ

- لەم پۆلەدا فێربوونی ژمارەی سێ بەشی (1000 هەزار) و چڕ کردنەوەی کردەحسابییەکان، کۆ کردنەوە، لێ دەر کردن، دابەش کردن، لێک دان، بۆ دوو ژمارەیی واتە بۆ خانەی دەیان.
- شێوە و قەبارە: لەم پۆلەدا دەبێت منداڵ فێری جیاوازی نێوان شێوەکان بزانێت، دەرک بە جیاوازی قەبارەکان بکات. شێوەی پێوانی قەبارە (بە شێوەیەکی زۆر ساکار) فێر بێت.

وانەی ماتماتیک بۆ بەشەقۆناخی 4 تا 6

لەم بەشەقۆناخەدا، منداڵ توانای دەرک کردنی ژمارە و قەبارە و شێوەکانی باڵاتر چووە. ئیدی دەکرێ بەپێی بەرزبوونەوەی پۆلەکان ئاستی بابەتەکانی وانەی ماتماتیک بەرز بکرێتەوە و کار کردن بە داتا – فاکتی ماتماتیکی بێتە ناو بابەتەکەوە. لەم بەشەقۆناخەدا ئەندازە- جیۆمیتری دەبێت جێگەی شێوە و قەبارە بگرێتەوە.

- ژمارە: لەم بەشەقۆناخەدا، دەبێت منداڵ فێری کەرت، (کەرتی دەیی و کەرتی سادە) و ڕێژە ببێت. کردە حسابیەکان: کۆ کردنەوە، لێک دەر کردن، لێکدان و دابەش کردن. دەبێت، کەمێک چڕ بکرێتەوە. لە کۆتایی قۆناخەکەدا، کردەی حسابی کەرتەکانیش بگرێتەوە. هەروەها سەرەتای جەبر لە پۆلی 6 دا بخوێنرێت.
- ئەندازە جیۆمیتری لە پۆلەکانی 5 و 6 دا: پێناسەی فۆرمە ئەندازەییەکان، سێگۆشە، لاکێشە، بازنە، لاتەریب، پێناسەی گۆشە و تیرە و نیوەتیرە، گۆشەی وەستاو ... . بێتە ناو بابەتی ئەندازەوە، لە کۆتاییشدا دۆزینەوەی ڕووبەرەکانی چوارگۆشە، لاکێشە، سێگۆشە و بازنە.
- داتا و فاکت: لەم بەشەقۆناخەدا دەبێت، فاکت ببێتە بەشێکی گرنگ لە ماتماتیک و ئەندازەدا. واتە پرسیار و بابەتی وانەکان، بە شێوەی تێکست و فاکت بدرێت بە فێرخواز، ئیدی ئەو بۆ خۆی فاکتەکان بکات بە ژمارە و پرسە ماتماتیکی و ئەندازەییەکان شرۆڤە بکات.

وانەی ماتماتیک و ئەندازە بۆ بەشەقۆناخی 7 تا 9

لەم بەشەقۆناخەدا منداڵ پێی ناوەتە تەمەنێکی هەستیاری ژیانەوە. قووڵتر لە مانا و مەبەستەکان دەگات. دەتوانێت لە ڕەهەند و گۆشەی جیاوازەوە فاکتەکان ببینێت. بۆیە دەبێت زانیاری و بابەتی وانەکان باڵاتر برۆن و فرەوانتر بن:

- دەکرێت بە هاوکاری وانەی فەلسەفە و مێژوو، لە ڕوانگەی فەلسەفی و مێژووییەوە باس لە پێشقەچوونی ژیان و ژیار بگەیەنرێتە منداڵ.
- بە هێمای ژمارە لە فەرهەنگە جیاوازەکاندا ئاشنا بکرێت، وەک ژمارەی ڕۆمی.
- زنجیرە ژمارەی ئەندازەیی و ژمارەیی بناسێت.
- پێوانە و کێشانەی جیهانی بۆ ڕوون بکریتەوە. جیاوازیەکانی نێوان سیستەمی کێشان و پێوانی ئینگلیزی و فەرەنسایی، مەتر و یارد، کیلۆگرام و پاوەند بزانێت.

ژمارە: لەم بەشەقۆناخەدا، فێرخواز دەبێت فێربێت و بتوانیت تێکسی ماتماتیکی بکات بە ژمارە و بە ئەندازە. واتە توانای وەرگێڕانی فاکت بە ژمارەی تەواو پەرەبسێنێت. کردە حسابیەکان تەواو شارەزا بووبێت. کەرتەکانی سادە و دەیی و ڕێژەکان تەواو لە یەک جودا بکاتەوە و تێیان بگات.

ئەندازە و جێومیتری: بتوانێت، ڕووبەر، قەبارە، گۆشەکان، تیرە و نیوەتیرە، چێوە، بپێوێت.

فاکتی ماتماتیک: بتوانیت فاکت و تێکستەکان بکات بە قەبارە و ژمارە و کردە حسابیەکان بە ئەنجام بگەیەنێت.

ژمێره (حاسیبه): لەم قۆناخەدا دەبێت، فێرخواز ئاشنای ژمێره بێت و بزانێت چۆن سوودی لێ وەردەگرێت.

بەکورتی

ماتماتیک یەکێک لە هەرە گرنگترین پانتاییەکانی هزری مرۆڤە. ژیانی مرۆڤ بە ژمارە دەست پێدەکات. (دیاری کردنی ڕۆژی لەدایکبوون) و بە ژمارەش کۆتایی دێت.

گرنگیی ژمارە و ئەندازە گرنگیەکی ژیارمەندایە بۆ مرۆڤ. سیستەمی فیرکاری دەبێت، گرنگی زۆر بەم بابەتە بدات لەبەر دوو هۆ.

1- بۆ کەڵکی تایبەتی ژیانی فێرخواز، تا وەک تاک کەڵک لەو زانیاریە وەربگرێت و لە ژیانی ڕۆژانەیدا کارئاسانی بۆ بکات.
2- بۆ ئامادەکردنی کەسێکی شارەزا و لێزان لە ماتماتیک و ئەندازەدا، تا بتوانیت ئەم وانەیە وەک سەرچاوەی زانیاری و بەرهەمهێنان بەکار بهێنێت.

لە کۆتایی قۆناخی بنەڕەتیدا منداڵ دەبێت، هێندە لە ماتماتیک و ئەندازە گەیشتبێت کە:

- لە ژمارە، کەرت، جەبر و ڕێژە، تێگەیشتبێت و جیاوازییەکانیان بزانێت.
- چوار کردە حسابیەکە، کۆ کردنەوە، لێ دەر کردن، لێکدان، دابەش کردن، تێگەیشتبێت و کەڵک و بەکارهێنانیان بزانێت.
- لە ئەندازە- جێومیتریدا، شێوە، قەبارەکان، مەودا، ڕووبەر، بارستایی، چێوە، بەرزی، پانتایی، تێگەیشتبێت و بتوانیت لە کەڵک و بەکارهێنانەکانیان بگات.
- لە ڕووی زانیاری و فەرهەنگییەوە، لە مێژووی ماتماتیک و پەیوەندی بە فەلسەفە و تەلارسازی و گەردووناسییەوە گەیشتبێ.